

1. део Учествовати у заједници

1. наставна јединица

Идентитет – Прављење избора

Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи

2. наставна јединица

Одговорност – Учествовање, преузимање одговорности

Слобода подразумева одговорности

3. наставна јединица

Разноликост и плурализам – Слагање кроз неслагање?

Како постижемо договор о заједничком добру?

1. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Идентитет

Средњошколски ниво образовања

Прављење избора Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи

1.1. Ставови о одлукама и идентитету

Са чијим ставом се слажем?

1.2. Поглед уназад: које одлуке су ме учиниле особом каква јесам?

Које одлуке су највише утицале на мој живот?

1.3. Поглед унапред: три обликују нашу будућност

Слобода се састоји од могућности да одаберемо – или не одаберемо

1.4. Које занимање ми одговара?

Моји критеријуми за избор занимања

Додатна активност: хоспитовање (“job shadowing“)

1. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Идентитет Прављење избора Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи

Увод за наставнике

“Ко ће бити мој партнер?”

“Да ли желимо да имамо децу?”

“Које занимање ћу изабрати?”

Централна тема ове наставне јединице: избор обликује идентитет

Ово су три најважније одлуке у животу. Када смо били тинејџери или адолесценти и ми смо тражили одговоре на ова питања, па то сада чине и наши ученици. Доносећи ове одлуке, обликујемо свој идентитет – одлучујемо како ће изгледати наш живот. Мењати ове одлуке је болно и тешко, а када су у питању деца, немогуће. Наше одлуке утичу не само на наше животе, већ и на животе других људи.

Идентитет - интимна, веома лична тема

Ова наставна јединица, чија је тема идентитет, бави се, више него било која друга у овом приручнику, најинтимнијим искуствима и жељама наших ученика. Задаци у овој наставној јединици замишљени су као могући избор. Метода одражава искуство које ученици имају.

Кратак преглед 1. наставне јединице

Први час говори о томе колико је важно доносити одлуке. На другом часу, ученици се враћају у прошлост: које су одлуке највише утицале на њихове животе и идентитет? На трећем часу, њихово размишљање је усмерено према будућности, па траже одговоре на три горе поменута основна питања. На 4. часу се усредсређују на једно од тих питања – избор занимања. Пројекат праћења занимања предложен је као додатна активност (видети радни материјал за ученике 1.4).

Конструктивистички појам идентитета

У овој наставној јединици, појам идентитета је схваћен на конструктивистички начин. Наш идентитет не постоји сам по себи, као нешто статично и завршено, већ се он развија током целог нашег живота, кроз процес учења, а обликују га наше одлуке и избори. Неки од њих су неопозиви; други се могу променити и исправити ако ми то желимо (види материјал за наставнике 1.3).

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 1. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим

наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 1. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, како доносити одлуке, разумети плурализам идентитета, остварити право на слободу, одговорност за одлуке које утичу на друге људе.
- табела наставницима указује на синергијске ефекте који ученицима помажу да више пута, кроз различите вишеструко повезане садржаје, увежбавају важне компетенције.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Учествовање у демократији Политичко одлучивање и деловање	
1 Идентитет	Доношење одлука и анализирање њиховог утицаја Избор занимања и анализирање критеријума	Коришћење модела као алата за анализу Излагање Учествовање у дискусијама	Одлучивање – утврђивање критеријума, циљева и приоритета	Одговорност – свест о томе како мој избор утиче на друге. Спремност и способност да постанемо свесни личних жеља, потреба и обавеза
2 Одговорност				Међусобно уважавање
3 Разноликост и плурализам	Индивидуални избор ствара велику различитост идентитета			
6 Власт и политика	Политичко одлучивање се подудара са индивидуалним одлукама. Циљ индивидуалне среће подудара се са циљем заједничког добра		Расправљање и дебате у јавности (учествовање када заједница „доноси одлуку”)	Спремност и способност да слушамо људе са различитим интересима и ставовима
8 Слобода			Остваривање права на слободу	

1. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Идентитет – Прављење избора Ми обликујемо свој живот, али и животе других људи

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења	Задаци ученика	Материјали и средства	Метода
1. час Ставови о одлукама и идентитету	Појашњавање личних ставова и одлука. Својим одлукама саопштавамо другима ко смо, говоримо о свом идентитету.	Ученици бирају цитат и образлажу свој избор.	Материјал за наставнике 1.1 (три примерка, са цитатима изрезаним у посебне траке папира пре часа).	Рад у групама. Пленарна дискусија.
2. час Поглед уназад: које одлуке су ме учиниле особом каква јесам?	Аутобиографски поглед. Наше одлуке и одлуке других имају пресудан утицај на наше животе.	Ученици размишљају о томе које одлуке су снажно утицале на њихов живот.	Радни материјал за ученике 1.1. Флипчарт и фломастери разних боја, папирне траке (А6), лепак или лепљива трака.	Индивидуални рад. Пленарна дискусија.
3. час Поглед унапред: три одлуке које обликују нашу будућност	Доношење одлука, утврђивање приоритета. Људска права нам омогућавају обликовање наше будућности – ми одлучујемо да ли их прихватамо.	Ученици размишљају о кључним одлукама које обликују њихову будућност.	Радни материјал за ученике 1.2. Флипчарт, фломастери.	Индивидуални рад са радним материјалом за ученике. Пленарна дискусија.
4. час Које занимање ми одговара?	Препознавање, успостављање равнотеже и утврђивање приоритетних критеријума за одлуку. Кључни критеријуми за избор занимања су: „Које занимање одговара мојим интересовањима и способностима? ”	Ученици бирају или одбијају занимање и објашњавају разлоге свог избора.	Радни материјал за ученике 1.3. Материјал за наставнике 1.2 (изрезан у низ картица са занимањима, са 10-ак картица више него што има ученика у учионици).	Индивидуални рад са радним материјалом за ученике. Пленарна дискусија.
Додатна активност: хоспитовање (“job shadowing“)	Интервјуисање стручњака; планирање истраживачког пројекта.	Ученици планирају и изводе истраживачки пројекат.	Радни материјал за ученике 1.4.	Пројекат.

1. час**Ставови о одлукама и идентитету****Са чијим ставом се слажем?**

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Објашњавање личних ставова и одлука.
Циљ учења	Наше одлуке другима говоре нешто о нама, о нашем идентитету.
Задаци за ученике	Ученици бирају цитат и објашњавају разлоге свог избора.
Материјали и средства	Три примерка материјала за наставнике 1.1, са цитатима изрезаним пре часа у посебне папирне траке.
Метода	Рад у групама. Пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. Ученици доносе одлуке. 15 мин.
	2. Ученици објашњавају своје одлуке. 15 мин.
	3. Ученици упоређују и анализирају оно што су одабрали. 10 мин.

Напомене

На овом часу, ученици бирају и упознају се са темом доношења одлука на основу личног искуства. Овај приступ сложеном појму идентитета заснива се на задатку, а не на теорији или приступу на основу текста, како би ученици на тај начин лакше схватили да је појам идентитета на врло практичан начин повезан са њиховим животима.

На часу доминира комуникација са ученицима. Фронтални начин седења би био контрапродуктиван; ако је могуће, клупе и столице треба поставити уз зидове (у облику потковице).

Опис часа

1. Ученици доносе одлуке

Ученици утврђују контекст

Наставник уводи тему. Сваког дана, током целог живота, правимо изборе и доносимо одлуке – који примери ученицима падају на памет? Ученици одговарају и дају примере из сопственог искуства. Наставник мора пазити да, говорећи о својим одлукама, не иде у појединости расправљајући о проблемима или разлозима који су до њих довели. Што више ученика би требало да учествује у првих пет минута. Наставник не треба да расправља о ономе што ученици саопште; он прати да ли је успостављена равнотежа између свакодневних одлука (купити сендвич или топло јело за ручак) и кључних одлука (избор занимања). Наставник указује на тенденције које су очигледне из њихових одлука.

Ученици бирају цитат

Наставник објашњава ученицима да ће чути цитате чији су аутори из различитих земаља и то из давне прошлости и садашњости. Њихов задатак је следећи:

- Ученици бирају цитат са којим се изразито слажу или са којим се уопште не слажу.
 - Ученици који су изабрали исти цитат формирају мале групе (не више од шест ученика) и објашњавају разлоге свог избора. Група именује свог говорника.
- После пет минута, у пленарном делу, сваки говорник даје кратку изјаву о направљеном избору. Он чита цитат и објашњава главне разлоге због којих су се ученици у његовој групи сложили са цитатом или нису. Ако ученици у некој групи имају различита мишљења, треба и то изнети.

Наставник ставља цитате, написане на тракама папира, на клупе у учионици. Сваки ученик који је добио цитат наглас га прочита остатку разреда. Затим ученици почињу да раде на задатку. Наставник их прати. Ако је нека група превелика, наставник је дели у мање групе. У том случају треба имати додатне примерке цитата. Наставник бележи које цитате су ученици одабрали, а који су преостали. Он неће успети да чује добар део дискусија, јер ће многи ученици говорити истовремено, па ће ниво буке бити сличан оном у кафеу пуном гостију.

2. Ученици објашњавају своје одлуке

Говорници дају изјаве

Наставник објављује да је време за дискусију у групи истекло и позива ученике да се укључе у пленарни део часа који ће он водити. Ученици и даље седе у својим групама. Говорници се смењују. Ако је потребно, наставник подсећа говорника да говори о разлозима због којих је група одабрала неки цитат, а ученици могу затражити и додатна објашњења. Наставник мора пазити да расправа не почне пре него што су сви говорници имали прилику да говоре.

Наставник и ученици бележе све што је речено у облику мапе ума

Пре сваког следећег говорника, наставник тражи да слушаоци дају кратак преглед кључних изјава, на пример: „Многе наше одлуке су неопозиве“, или „Када имамо могућност избора, остварујемо право на личну слободу“. Наставник – или ученик – даје кратак преглед свега што је речено у облику једноставне мапе ума (види пример у наставку).

Ученици читају мапу ума – документ који садржи много одлука

Мапа ума је део завршне фазе анализе на овом часу.

Наставник поставља једно питање како би ученике подстакao на размишљање – могуће је много различитих одговора јер се ученицима сада обраћамо као стручњацима који наступају у своје име: говорници су управо саопштили шта ученици мисле о различитим цитатима на тему избора. И саме групе су формиране на основу избора ученика – дакле, шта нам ова мапа ума говори о ученицима?

Можда ће ученицима бити потребно неко време за размишљање. Треба им га дати – шта може бити боље од учионице пуне ученика који у тишини размишљају? Зато ову продуктивну фазу не треба пребрзо прекидати дајући одмах прилику ученику који први подигне руку. Дајте прилику неколицини ученика. Могућ је велики број различитих ставова, а они се разликују у зависности од контекста који су ученици створили својим одлукама и онога што је забележено на мапи ума.

Закључак: кључне изјаве

Задатак наставника је да закључи час давањем прегледа кључних изјава. Оне могу бити представљене директно или преко идеје водиле (*leitmotif*) која повезује неколико изјава. Наставник пише кључне речи на таблу, или на листове са флипчарта како би тиме поткрепио преглед:

1. На овом часу, ученици су донели одлуку разговарајући о одлукама.
2. Ученици су донели различите одлуке из различитих разлога (ево неколико примера): –
 - лично искуство;

- вредности;
 - пол;
 - брига за друге, одговорност;
 - људска права;
 - ...
3. Одлуке које су ученици донели показују да се ради о различитим личностима – њихове одлуке нам говоре о томе ко су они, о *њиховом идентитету*.

2. час

Поглед уназад: које одлуке су ме учиниле особом каква јесам?

Које одлуке су највише утицале на мој живот?

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Аутобиографска перпектива.
Циљ учења	Наше одлуке и одлуке других имају пресудан утицај на наше животе.
Задаци за ученике	Ученици размишљају о томе које одлуке су снажно утицале на њихове животе.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 1.1. Флипчарт, траке папира (А6), фломастери у разним бојама, лепак или лепљива трака.
Метода	Индивидуални рад. Пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. Ученици истражују које одлуке су утицале на њихове животе. 15 мин.
	2. Ученици размењују закључке до којих су дошли. 10 мин.
	3. Ученици дискутују и анализирају закључке до којих су дошли. 15 мин.

Напомене

Избори и одлуке у великој мери обликују наш идентитет. На овом часу ученици размишљају о свом животу до сада. На следећем часу, мењају угао посматрања и гледају у будућност. Кључно питање остаје исто – како својим одлукама обликујемо свој живот и животе других људи?

На овом часу, ученици прво анализирају своје биографије у контексту кључног питања. Затим, на пленарној седници, размењују неке од својих закључака и упоређују их.

Опис часа

Припрема

Пре него што почне час, наставник ставља папир са флипчарта на зид или таблу и преслика дијаграм из радног материјала за ученике 1.1.

Моје одлуке

Одлуке других људи

1. Ученици истражују које одлуке су утицале на њихове животе

Наставник представља задатак

Наставник представља главни задатак овог часа. Увећана верзија радног материјала на флипчарту служи као помоћ. Наставник подсећа на претходни час: ученици су донели одлуку, а сама та активност омогућила је увид у различитост њихових личности. На овом часу приступ је другачији: како су одлуке утицале на наш идентитет и развој? Ко је донео те одлуке? Ми сами? Или други људи?

Дијаграм на папиру је исти као на радном материјалу који ученици добијају. У горњој половини, ученици бележе одлуке које су сами донели, а у доњој половини бележе одлуке других. Време, које тече с лева на десно, обухвата њихов животни пут од рођења до данас. Ученици тако могу показати када и која одлука је утицала на њихов идентитет.

Ученици прихватају аутобиографску перспективу

Ученици добијају копије радног материјала 1.1 и сами раде у тишини (10-15 минута). Размишљају о свом личном искуству из аутобиографског угла. Они су стручњаци сами за себе. Због своје интимне природе, тема и информације су изизетно важне за сваког ученика, па они одлучују шта ће поделити са разредом у следећој фази часа.

2. Упоредивање искустава ученика

Увод у задатак

Наставник представља следећи корак. Сада ученици могу међусобно разменити резултате до којих су дошли. Сваки ученик добија два комада папира формата А6 и фломастере (које могу, по потреби, употребљавати заједно). Само по једна информација – једна одлука – бележи се на сваку траку папира, будући да се траке повезују са белешкама других ученика.

Наставник на линију која представља ток времена уписује године, почевши од године рођења најстаријег ученика до сада.

Затим ученици бирају једну или две теме из својих аутобиографских анализа, користећи следеће критеријуме:

- Која одлука је имала посебно јак утицај на мој идентитет?
- Коју информацију сам спреман да поделим са одељењем?

Ученици треба да назначе ко је донео одлуку („ја“, „мајка“, „пријатељ“ ...), када је одлука донета, али не и да додају своја имена.

Ученици састављају општи преглед кључних одлука

Према упутствима наставника, ученици испуњавају један или два листа папира и стављају их на клупе лицем окренутим према доле. Тим од четири ученика их потом сакупља и доноси на флипчарт.

Ученици се окупљају око флипчарта у полукругу, ако је потребно у два реда. Један ученик из тима чита оно што је написано. Члан тима предлаже где на флипчарту додати прочитани запис. Ако има понављања, довољан је један запис; записи се преброје, збир се забележи, а текст на флипчарту се уоквири како би се на тај начин нагласила његова важност. Тим сарађује са одељењем, тако да сви ученици учествују у смишљању заједничких записа и њиховом састављању.

3. Ученици дискутују и анализирају закључке до којих су дошли

Тражење образаца и значајних елемената

Материјал је свима нов, тако да се садржај тешко може предвидети. Ученицима врло често није потребно никакво усмеравање или подстрек, већ одмах започните са коментарима.

Ако је потребно, наставник наглашава да је следећи корак препознавање уочљивих образаца или детаља.

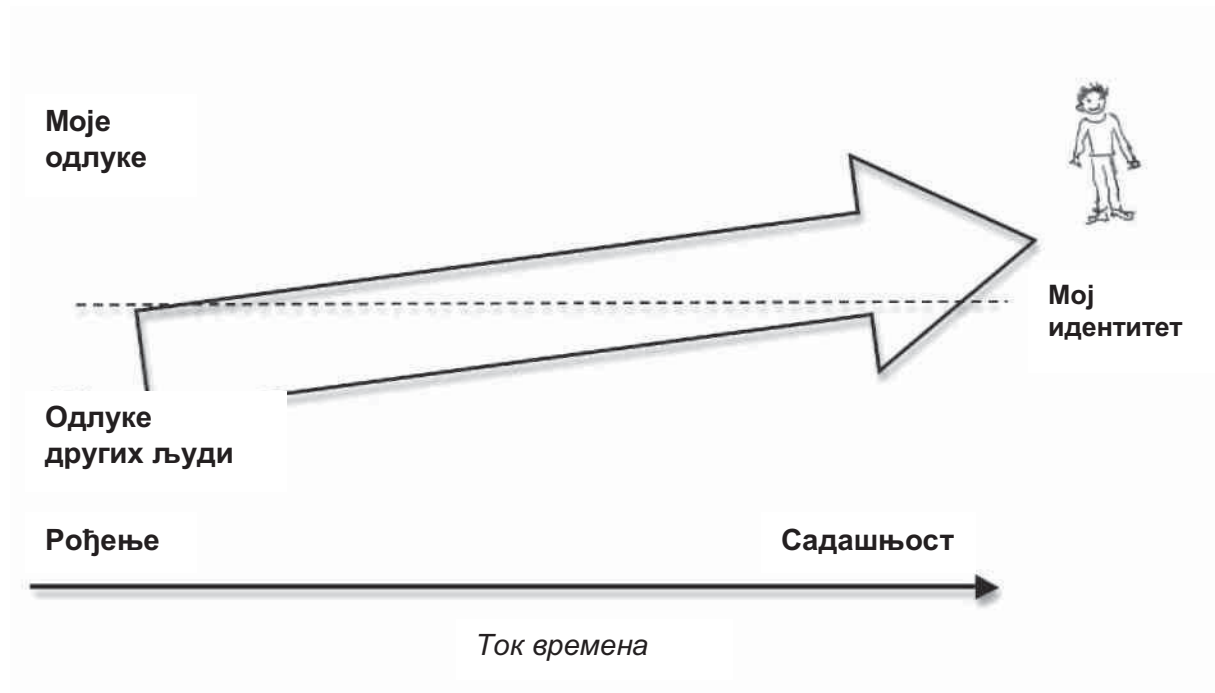
Вероватно ће се појавити неколико образаца:

Адолесценција – пораст самосталности: у раном детињству, други доносе одлуке (родитељи, породица, учитељи, лекари). Одрастањем, све више избора и одлука доносимо сами. Према томе, на флипчарту ћемо вероватно имати групе записа које можемо означити симболом стрелице са врхом окренутим према горе – померање према већој аутономији и личној одговорности током одрастања. Један ученик може на папиру нацртати стрелицу (види слику у наставку).

„Своје постојање дугојем родитељима“: То је почетак наших биографија који је свима заједнички. Он је и елементаран и очигледан. Наши корени су у нашим породицама.

Разноликост и плурализам: можда нећемо моћи да препознамо било какве обрасце. То указује

на феномен плурализма – разликујемо се у свом развоју, а наше одлуке су нам омогућиле да развијемо сасвим посебне личности.

Како деца одрастају, расте и њихова самосталност у доношењу одлука.

3. час

Поглед унапред: три избора која обликују наш будући живот

Слобода се састоји од могућности да одаберемо или не одаберемо

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.							
Развијање компетенција упућује директно на EDC/HRE.							
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.							
Задатак/задаци за ученике , уз методу, чине основни елемент процеса учења.							
Листа материјала је помоћ у припреми часа.							
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.							
Развијање компетенција	Доношење одлука, утврђивање приоритета.						
Циљ учења	Људска права нам пружају могућности обликовања наших будућих живота – ми одлучујемо хоћемо ли их прихватити.						
Задаци за ученике	Ученици размишљају о кључним одлукама које утичу на њихове будуће животе.						
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 1.2. Флипчарт, фломастери.						
Метода	Индивидуални рад са радним материјалом. Пленарна дискусија.						
Предвиђено време	<table border="1"> <tr> <td>1. Увод у тему и задатак.</td> <td>10 мин.</td> </tr> <tr> <td>2. Ученици размишљају о кључним одлукама.</td> <td>10 мин.</td> </tr> <tr> <td>3. Излагање и анализа.</td> <td>20 мин.</td> </tr> </table>	1. Увод у тему и задатак.	10 мин.	2. Ученици размишљају о кључним одлукама.	10 мин.	3. Излагање и анализа.	20 мин.
1. Увод у тему и задатак.	10 мин.						
2. Ученици размишљају о кључним одлукама.	10 мин.						
3. Излагање и анализа.	20 мин.						

Напомене

“Ко ће бити мој партнер?” – “Да ли желимо да имамо децу?” – “Које занимање ћу изабрати?”

На овом часу ученици се баве наведеним одлукама. У том циљу, мењају угао посматрања са прошлости на будућност. У претходној лекцији гледали су уназад и анализирали одлуке које су донете (и ко их је донео), а које су значајно утицале на њихове животе и обликовале њихов идентитет у детињству и у раздобљу адолесценције. У овој лекцији ће гледати у будућност. Донеће кључне одлуке – о партнерству, породици и свом занимању – које ће вероватно имати најјачи утицај на њихов идентитет.

Ученици притом постају свесни родног проблема: традиционална улога жена је била да изаберу партнера и породицу – без избора занимања, док су мушкарци били усредсређени на своју улогу хранитеља (занимање) и партнерство, са мањом одговорношћу за породични живот. Данас младе жене у много већем броју остварују своје право на образовање, с циљем да изаберу своје занимање. Дакле, док се жене труде да пронађу начине да успоставе равнотежу између све три опције – професије, партнерства и породице – многи мушкарци, иако не сви, још увек се држе традиционалног схватања своје улоге.

Опис часа

1. Увод у тему и задатак

Наставник укључује ученике у рад (индуктивни приступ)

Наставник започиње час постављањем питања на које сваки ученик може да одговори, а које упућује директно на основно питање: зашто похађаш средњу школу?

Ученици, дечаци и девојчице, сигурно ће одговорити да желе да изаберу своју професију. Они желе и да имају могућност даљег школовања, нпр. на факултету.

Наставник даје прилику неколицини ученика да говоре, све док се не створи јасна слика. Потом наставник даје сажет приказ ученичких одговора и црта на табли или флипчарту дијаграм из радног материјала за ученике 1.2 додајући први избор – посао.

Наставник објашњава да је ово избор коме су ученици управо дали предност, па је јасно колико је он важан за њихов идентитет. Чинећи то, ученици остварују људска права – слободу избора уопште, као и слободу избора занимања. Ученици с правом могу да кажу да је та слобода ограничена јер је и приступ неким занимањима ограничен, на пример због незапослености или велике конкуренције. О овој теми не треба говорити у овом тренутку јер ће о њој бити речи на следећем часу.

Наставник уводи и остале кључне одлуке: да ли желим да живим са партнером, а ако је одговор потврдан, ко ће бити мој партнер? (Или, да ли сам већ донела/донео ту одлуку?). Затим, да ли желим, или да ли желимо да имамо децу? Наставник уписује на дијаграм речи „партнер“ и „деца“ тако да то одговара радном материјалу за ученике 1.2.

Наставник објашњава да сви треба да одговоре на та питања, на овај или онај начин. Можемо одлучити да комбинујемо све три опције, или само две, а једну изоставимо. У зависности од тога шта изаберемо или не изаберемо, водићемо сасвим различите животе. Остварујемо људска права, али сносимо и одговорност за своје животе, као и животе других (наших партнера, наше деце).

Наставник уводи задатак

Наставник ученицима даје радни материјал за ученике 1.2. Упознаје ученике са људским правима која пружају кључне могућности- да изаберемо занимање, да живимо са партнером и имамо децу (радни материјал за ученике 1.2, 1. део). Задатак ученика је да размисле о својим одлукама и унесу их у табелу у 2. делу радног материјала.

Ако желе, могу да упореде своје одлуке са одлукама својих родитеља. Ове додатне информације не деле са осталим ученицима. Информације о њиховим одлукама ће остати анонимне.

2. Ученици размишљају о својим кључним одлукама

Ученици раде сами у тишини. Наставник не прегледа ни један радни материјал јер је поверљивост важна када се ради о тако осетљивим питањима.

Наставник припрема следећу фазу рада. Ставља папир са флипчарта на таблу или зид. Било би најбоље да ученика, док пише на папир, остали ученици не могу да виде. На папиру је прилагођена верзија табеле из ~~ѝ~~ радног материјала за ученике 1.2.

Текст се може заменити словима јер је табела ученицима позната. Довољни су следећи симболи:

Занимање – Партнерство – Деца

Наше опције за будућност		Жене	Мушкарци
Све три	П + Д + З		
Две од три	П + Д		
	П + З		
	З + Д		
Једна од три	П		
	З		
	Д		

Наставник ученицима даје фломастер.

3. Излагање и анализа

Ученици говоре о свом избору

Наставник објашњава на који начин ученици могу дискретно додати свој избор. Ученици један за другим долазе до флипчарта и бележе свој избор једноставним симболом (1).

Девојчице и дечаки користе одвојене ступце.

Ученици излазе један за другим до флипчарта и бележе свој избор. Када заврше, два ученика сабирају оно што је забележено у сваком ступцу и уписују збир.

Ученици расправљају о резултатима

Резултат се тешко може предвидети. Занимљиво је видети колико девојчица и дечака желе да обједине све три опције, а колико их се одлучује за две и које су то опције.

„Партнер+занимање”: Традиционални мушки модел „хранитељ+домаћица”. Ученици би требало да буду свесни последица ако оба партнера одаберу исто – то је модел „двоструки приход, без деце“).

“Занимање+деца”: није чест избор, јер подразумева самохрано родитељство, иако је ученицима познато да у великом броју породица постоји само један родитељ – не по сопственом избору, већ као последица развода или смрти.

“Партнер+деца”: традиционални женски модел ако траје читав живот. Многе младе мајке, а у мањој мери и млади очеви, прихватају ову опцију на неко време како би могли да брину о својој деци док су још мала. Подразумева се да ће се вратити свом послу чим то буде могуће.

“Занимање+партнер+деца”: ученици схватају да је ова опција изазов. Постоји ли разлика у избору између полова? Вероватно ће ову опцију прихватити више младих жена него мушкараца. Ако је тако, који су разлози за то? Наставник не треба да врши притисак на ученике ако нису спремни да говоре о разлозима свог избора. Међутим, наставник може да нагласи да је ово пример како одлуке појединаца могу да утичу на друштво у целини: ако многи одлуче да немају деце, наталитет опада. Не треба вршити никакав морални притисак, али ученицима треба приближити дугорочне последице њиховог личног избора (види „Проширење теме“ у наставку).

Имајући на уму могућност оваквих начина размишљања, наставник чека резултате, а потом даје адекватан одговор – ако је потребно импровизује. Претходни осврт му, као што смо већ напоменули, помаже у томе; помаже му и оцена часа по његовом завршетку, ради развијања способности и самопоуздања за импровизацију.

Проширење теме

Проблем опадања наталитета и старење, односно смањивање броја становника погађа многе индустријске и развијене земље света, укључујући Кину, Немачку и Италију. Јављају се озбиљни проблеми у привреди и пензионим системима тих земаља. На основу статистичких података, ученици истражују ситуацију у својој земљи. Могу анализирати и доносити судове о могућим решењима.

4 час**Које занимање ми одговара?****Моји критеријуми за избор занимања**

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Препознавање, успостављање равнотеже и утврђивање приоритета код критеријума одлучивања.
Циљ учења	Основни критеријуми за избор занимања су: „Које занимање одговара мојим интересовањима и способностима?“
Задаци ученика	Ученици бирају или одбијају занимање и наводе разлоге за своју одлуку.
Материјали и средства	Радни материјал за ученике 1.3. Материјал за наставнике 1.2 (исећи низ картица са занимањима, уз 10-ак картица више него што има ученика у разреду).
Метода	Индивидуални рад са радним материјалом. Пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. Ученици прихватају или одбијају понуду за посао. 20 мин.
	2. Ученици размењују своје критеријуме за избор занимања. 20 мин.

Напомене

На часу 1.3, ученици су разматрали три кључна питања која ће значајно утицати на њихове будуће животе – одлуке у вези са њиховим занимањем, партнером и породицом (родитељством). У овој лекцији ученици истражују критеријуме за једну од ових одлука – избор занимања.

Два критеријума су од изузетне важности: који посао ме занима? Који посао умем најбоље да радим?

Важност ових питања је очигледна, али су очигледне и тешкоће да се на њих одговори, посебно на друго питање. Потребне су конкретне информације; предлаже се пројекат хоспитовања (“job shadowing“) како би ученици превазишли овај проблем.

Опис часа

1. Ученици прихватају или одбијају понуду за посао

Наставник уводи тему

Наставник уводи тему упућујући на флипчарт на којем се налази троугао са кључним одлукама. На претходном часу ученици су расправљали о сложености доношења ове три одлуке, о занимању, партнеру и породици.

У овој лекцији ученици ће се усредсредити на једну од те три одлуке – своје будуће занимање.

Наставник објашњава да, за почетак, ученици треба да замисле да им је понуђен неки посао. Наставник им даје картицу са послом који им је понуђен. Они одлучују да ли ће прихватити понуду или не.

Наставник уводи методу – једноставну симулацију тржишта рада

Наставник ученицима дели радни материјал 1.3 и тражи да испуне први ред: да ли већ имају посао који желе, или су направили избор? Ако не, чекају следећи корак.

Наставник објашњава правила. Када ученици добију картицу са понуђеним занимањем, одлучују да ли ће га прихватити или одбити. На радном материјалу бележе своје разлоге.

Ученици потом могу тражити други посао. Могу заменити послове међусобно, или заменити своју картицу једном од картица на наставниковом столу. Бележе све послове који су им понуђени и дају образложење зашто су неки посао прихватили односно одбили.

Ако пронађу посао који им се допада, једноставно задрже картицу. Ако картицу ставе на клупу, а не узму другу картицу, остају незапослени.

Пре него што започне симулација тржишта рада, ученици треба да имају јасну идеју о правилима и својим улогама.

Наставник сваком ученику даје једну картицу са занимањем. Многи ће вероватно протестовати и одмах ће хтети да врате понуду. Ако је потребно, наставник их подсећа на задатак – да на радни материјал напишу разлоге због којих не желе да прихвате неко занимање.

Ученици учествују у симулацији тржишта рада – траже занимање којим ће се бавити

Када су ученици добили картице са занимањима, раде самостално. Наставник прати колико је ученика прихватило понуду и подсећа их да направе кратке белешке пре него што међусобно размене занимања.

2. Ученици размењују критеријуме за избор занимања

Ученици утврђују основне критеријуме за избор занимања

Ученици седе у отвореном четвороуглу или кругу како би лакше комуницирали.

Наставник их позива да дижу руке. Ко је прихватио понуду? Ко није?

Затим наставник тражи да ученици формирају групе од четири до шест ученика и размене своје критеријуме. Њихов задатак је да саставе листу са три основна критеријума око којих се сви слажу.

После пет минута, говорник групе саопштава резултат, а други члан групе бележи њихове аргументе на таблу или флипчарт. Бележе се аргументи свих група како би се на тај начин нагласила њихова важност. Резултат би могао да изгледа овако:

Које занимање ми одговара? Критеријуми за избор занимања

Лична интересовања
 Стручна спрема – захтеви занимања
 Добра зарада
 Радно време
 Флексибилност
 Сигурност посла
 ...

Ученици одређују основне критеријуме за избор занимања

Ако су групе понављале одређене критеријуме код избора занимања, ученици размишљају да ли су они посебно важни. Размењују мишљења и објашњавају разлоге.

Са друге стране, ученици имају слободу да прате своје личне приоритете, па није неопходно да се слажу. На пример, висока плата једном ученику може бити важнија, док други може да инсистира на слободним викендима и флексибилном радном времену. Ипак, постоји нешто што наставник треба да предочи ученицима.

Сви желимо да избегнемо незапосленост, тако да је сигурност неког занимања често најважнији критеријум. Међутим, пословна кретања се не могу предвидети, па ће ученици свуда наилазити на конкуренцију. Ученици морају изабрати занимање, или барем категорију занимања („право“, „медицина“) када заврше школу, а посао ће тражити када заврше студије или обуку. Нико не може са сигурношћу предвидети какве шансе ће имати на тржишту рада за четири или пет година.

Због тога ученици треба да узму у обзир два критеријума:

1. Шта ме занима и шта бих волео да радим?
2. У чему сам добар/добра? Које су моје предности? Шта могу најбоље да радим ако сам под притиском конкуренције?

Наставник ученицима даје довољно времена да прво размисле о овим питањима, а затим да одговоре.

Ученици расправљају о примени критеријума

Док буду размишљали о томе како да примене ова два основна критеријума, ученици ће вероватно постати свесни тешкоћа које их прате. На друго, горе наведено, питање је лакше одговорити. Уз помоћ родитеља и пријатеља, као и наставника, могу истражити профил својих компетенција.

Прво питање је много теже, јер су ученицима потребне информације о захтевима одређеног посла и усавршавању. Наставници нису стручњаци за професионалну оријентацију, па је школа у томе ограничена и ученици сами морају да пронађу потребне информације. Они тако стичу искуство у слободи избора и изградњи идентитета, што су врло захтевни задаци.

У многим земљама, школе пружају помоћ својим ученицима у хоспитовању („job shadowing“). Овај модел се предлаже као додатна помоћ коју ће ученици, родитељи и пословни руководиоци ценити и подржати.

Додатна активност: хоспитовање (“job shadowing“)

Проблеми са којима се ученици сусрећу и на који начин им пројекат хоспитовања може бити од помоћи

Ученици знају колико је важан избор одговарајућег занимања за њихов будући живот. Схватили су који су основни критеријуми за тај избор, али схватили су и да без поузданих и најновијих информација не могу проценити који захтеви одређеног занимања се поклапају са њиховим талентима, компетенцијама и интересовањима. Пројекат хоспитовања може ученицима помоћи да прикупе ове информације.

Ученици истражују занимање за које сматрају да одговара њиховим критеријумима. Проводе неколико радних дана са неким ко ради тај посао. Прате шта ради и са ким сарађује. Помоћу упитника (видети радни материјал за ученике 1.4) интервјуишу свог партнера на послу. Ако је могуће, извршавају одређене задатке како би стекли искуство из прве руке (као током приправничког стажа). Школски распоред је тако замењен радним временом на послу. Тако, ако хирург почиње да оперише у 6 сати ујутро, ученик мора бити уз њега у операционој сали (како би утврдио, на пример, да ли може поднети да посматра операцију).

На основу упитника ученици пишу извештај. Извештај могу предати наставнику да га оцени, што ученицима даје додатни подстицај да ваљано изврше задатак. Ученицима се саветује да свакодневно воде белешке и пишу извештај током радне недеље, а не касније – пример ефикасног управљања временом.

Извештај треба да буде систематичан опис, а не лични дневник, како би се ученици приликом избора занимања усредсредили на основне критеријуме.

Ученици морају сами пронаћи своје partnere на послу, уз помоћ својих родитеља, породице и породичних пријатеља. Било би најбоље да не одлазе на радна места родитеља или рођака.

Подршка школе и наставника

Ученик има главну улогу и одговоран је за резултат. Школа пружа могућност, утврђује оквир, одобрава пројекат и решава правна питања (дозвола надлежног министарства, осигурање). У раној фази пројекта, школа контактира и родитеље чија улога је веома важна (види наставак).

На захтев, ученицима се може дати писмена пуномоћ када се пријављују за хоспитовање. По окончању пројекта, директор шаље писмо захвалности свим партнерима који су ученицима били домаћини.

Ако је то могуће, наставник би требало да посети ученике у току пројекта. Наставник мора бити доступан за телефонске позиве током пројекта како би могао брзо реаговати у случају неке хитне ситуације.

Задаци по завршетку пројекта

Препоручујемо да извештаји буду оцењени како би се истакла њихова важност. Наставник треба да се односи према извештајима с поштовањем, јер се ради о личним документима. Наставник треба да буде свестан да он није био присутан током пројекта и интервјуа, што значи да су овде стручњаци ученици, а не наставник. Према томе, код оцењивања се треба усредсредити на аспекте као што су јасноћа, кохерентност, брижљивост и потпуност. Са становишта ученика, ова врста задатка је вреднија од било којег теста, а наставник би требало да буде спреман да да више најбољих оцена него што је то обично случај.

Ученици би требало да имају могућност размене искустава. То захтева више времена него што се може обезбедити у оквиру редовних часова ЕДЦ/ХРЕ или друштвених наука. Користан приступ је хоспитовање у оквиру школе. Ово је посебно важно за млађе ученике који ће тек за годину дана радити на таквом пројекту, али и за родитеље. Партнери на послу или локална штампа и представници локалних фирми такође могу бити позвани.

Подршка родитеља

Пре свега, родитељи могу пружити подршку својој деци како би утврдили које су њихове предности и интересовања. Родитељи познају своје дете од првог дана и сећају се његовог или њеног развоја из угла који се разликује од угла стручњака у школи. Родитељи поздрављају овакву врсту пројекта, јер цене сваку подршку која се пружа њиховој деци у избору занимања. Из разумљивих разлога, родитељи обично пренаглашавају сигурност радног места. У економији која се брзо мења, родитељи су мање погодни за саветнике у планирању каријере.

Како ученицима пронаћи партнера на послу

Обично се од ученика тражи да пронађу ментора за пројекат хоспитовања. Њихови родитељи, а у неким случајевима рођаци или пријатељи, могу бити драгоцену помоћ при успостављању везе са потенцијалним партнерима. Ученици не би требало прерано да пристају на компромисе, ако им се ова потрага учини претешком. Они не траже посао већ прилику да сазнају више о одређеном занимању. Ако није могуће пронаћи неког ко обавља одређени посао, нпр. телевизијског новинара, уступак би био тражити алтернативно решење у оквиру исте категорије занимања, нпр. новинара који ради за локалне новине.

Подршка локалних фирми и институција

Сваки професионалац који је недељу дана домаћин ученику, улаже велики напор, а то треба ценити. Са друге стране, многе послодавце занима привлачење квалификованих и добро информисаних кандидата за посао и, са њиховог становишта, хоспитовање је могућност за тестирање ученика, а можда и прилика да им се касније да понуда.

Ученицима је потребан ментор или супервизор. То може бити њихов партнер на послу или неко други. Ученици су ослобођени наставе, па зато не треба да буду плаћени за пројекат који раде. Они нису ту да би обављали редовни посао, већ како би следили свој план у складу са упитником (радни материјал за ученике 1.4).

Дугорочни ефекти учења за ученике

Искуство је показало да овај пројекат многим ученицима помаже да озбиљније и зрелије приступе последњим годинама свог средњошколског образовања. Они постају свеснији својих интересовања и више цене поједине предмете јер могу да их повежу са својом будућношћу по завршетку школе. Врло је важно и да им неко изван школе каже да „правопис и рукопис *јесу* важни“. Осим тога, корисно је и узбудљиво искуство ако ученици открију да се могу носити са прилично великим бројем задатака у професионалном свету.

Ученици ће се можда вратити у школу са јасним одговорима. Можда ће сада знати којим послом ће се бавити, па могу да предузму наредне кораке у планирању својих студија и образовања када напусте школу. Са друге стране, ако им је пројекат показао да морају потражити неко друго занимање, то је такође вредан корак напред, јер су се ослободили неких илузија и сада много јасније могу поставити питање које занимање би им одговарало.

Информације о програмима хоспитовања (“job shadowing“)

Уједињено Краљевство: www.prospects.ac.uk

Баден-Виртемберг, Немачка: www.schule-bw.de/schularten/gymnasium/bogy

Материјал за наставнике 1.1: Цитати о одлукама и идентитету

Својим одлукама и поступцима креирамо своју личност и лице које носимо. Кенет Патон
Одлука је ризик заснован на храбрости да будемо слободни. Пол Тилих
Све што сада радите је нешто што сте изабрали да радите. Неки људи не желе у то да верују. Али ако сте старији од двадесет и једне године, ваш живот је оно што сте од њега створили. Да бисте променили живот, морате променити своје приоритете. Џон К. Максвел
Сматрам да смо искључиво сами одговорни за своје одлуке, па морамо прихватити и последице сваког свог дела, речи и мисли у току живота. Елизабет Киблер-Рос
Ако желиш да нешто буде речено, питај мушкарца. Ако желиш да нешто буде урађено, питај жену. Маргарет Тачер
Слободу, ако ту реч схватимо у њеном конкретном смислу, чини могућност да бирамо. Симон Вејл
Највећи умови су способни за највеће пороке, али и највеће врлине. Рене Декарт
Основно што нас историја учи је да људски поступци имају последице и да неке одлуке, једном донете, не можемо повући. Оне не дозвољавају могућност доношења других одлука, па на тај начин одређују будуће догађаје. Герда Лернер
Моћ избора између добра или зла је свима доступна. Ориген
Сопство није нешто готово, већ се непрестано ствара кроз избор начина нашег деловања. Џон Дјуи
Оно што жене још морају да науче је да вам нико не даје моћ. Морате је сами узети. Розен Бар
Када бирам између два зла, увек волим да искусим оно које никада пре нисам искусила. Ме Вест
Жене и мачке ће учинити оно што им се прохте, а мушкарци и пси би требало да се опусте и навикну на то. Роберт А. Хаинлаин
Морате вежбати своју интуицију – веровати тихом гласу у себи који вам тачно каже шта треба да кажете или одлучите. Ингрид Бергман

Један брод плови на исток,
други на запад,
а исти ветар дува,
Положај једара, а не ветрови
одређују њихов смер.

Као ветрови с мора, носе нас
таласи времена кроз живот.
Стање душе одређује циљ,
а не мир или борба.

Ела Вилер Викоокс

(Превела: Злата Павић)

www.wisdomquotes.com

Материјал за наставнике 1.2: Картице занимања

Државни службеник (у општинској управи)	<i>Соруџитер</i> у оглашавању	Ветеринар хирург
Архитекта	Модни фотограф	Учитељ у основној школи
Машински инжењер	Руководилац у водоснабдевању	Банкар
Лекар у болници	Менаџер ресторана брзе хране	Библиотекар
IT стручњак за продају	Полицајац	Адвокат

Туристички водич	Продавац	Болничар
Економиста	Картограф	Фризер
Плесач	Новинар	Трговац књигама
Метеоролог	Психотерапеут	Пилот
Собар	Возач аутобуса	Електричар

Извор: www.prospects.ac.uk

Наставна јединица 1.3 Основне информације за наставнике

Конструктивистички појам идентитета

Повезан са појмом идентитета, конструктивизам значи да обликујемо свој идентитет изборима и одлукама које доносимо. Конструктивизам наглашава активну улогу појединца и указује на елемент учења. У животу грешимо и свесни смо својих грешака приликом доношења одлука. Можда неке одлуке можемо променити (деконструисати) и исправити, али неке одлуке су неопозиве. Време, пре свега, можемо потрошити само једном у животу. Конструктивизам повезује динамику одлука са резултатом, нашим идентитетом који у извесној мери постаје статичан и стабилан.

Ова наставна јединица наглашава активну улогу коју имамо у обликовању сопственог идентитета – као и идентитета других, где је наша улога пасивна. Наравно, развој идентитета је много сложенији и зависи од многих других чинилаца (варијабли) који дефинишу или ограничавају наше могућности обликовања својих живота и идентитета. Они обухватају порекло, класну припадност, пол, економске и културне услове и природну околину.

Постоје два разлога због којих ова наставна јединица ставља нагласак на конструктивистичку димензију обликовања нашег идентитета на основу донетих одлука. Прво, овај приступ повезује идентитет са људским правима. Донети одлуку је чин слободе. Друго, ученици најбоље разумеју тај приступ, јер он одговара њиховом искуству и питањима која сами себи постављају.

Није само појам идентитета много сложенији него што изгледа у овој наставној јединици; исто се односи и на појам одлука. Горњи дијаграм описује дидактички приступ у овој јединици: ученици истражују везе између два сложена појма, али ни један од њих у потпуности.

2. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Одговорност

Средњошколски ниво образовања

**Учествовање, преузимање одговорности Слобода
подразумева одговорности**

“Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem.”

[Шта год радиш, ради мудро и води рачуна о последицама]

Латинска пословица; извор непознат

**2.1 Ризиковати губитак пријатеља – или
прекршити правило?**

Свуда се суочавамо са дилемама

2.2 и 2.3 Шта би ти учинио?

Преузимамо одговорност за своје одлуке

2.4 Које вредности нам морају бити заједничке?

Преузимање одговорности у заједници заснованој на људским
правима

2. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Одговорност Учествовање, преузимање одговорности

Увод за наставнике

Преузимање одговорности – перспектива која утиче на све

Стално доносимо одлуке, велике и мале. Шта ћемо данас ручати? Идемо ли аутом или аутобусом? За коју странку ћу гласати? Чиме желим да се бавим када завршим школу?

Код сваке одлуке коју доносимо, неке опције бирамо, друге одбацујемо. Без обзира јесмо ли тога свесни или нисмо, наше одлуке утичу на друге. Шта год одлучимо и учинимо може се преиспитати јер увек постоје алтернативе које смо могли да изаберемо.

Преузимање одговорности подразумева разматрање тих алтернатива и последица наших одлука. У том смислу, преузимање одговорности је став који дословно утиче на све што чинимо – у личном животу, у односима и везама са породицом, пријатељима, колегама и заједницом у целини.

Преузимање одговорности – људско право и изазов

Када доносимо одлуке, остварујемо своје људско право на слободу. Слобода подразумева одговорност, али сами можемо и морамо одлучити које принципе и смернице желимо да следимо. Слобода значи да смо сами у доношењу одлука, па зато преузимање одговорности може бити врло тежак задатак. У извесној мери, ту су укључене вештине које се могу стећи, а то је оно што ће ученици радити у овој наставној јединици.

Ученици ће разговарати о стварима о којима у пракси често морамо сами донети одлуку – трудећи се да разумеју дилеме различитог степена сложености, доношење одлука и одређивање приоритета.

Конструктивистички појам одговорности

Преузимање одговорности се најбоље може научити и разумети кроз конкретне ситуације које захтевају доношење одлуке. Дилеме су у том смислу посебно занимљиве јер захтевају врло пажљиво разматрање последица неке одлуке.

У отвореном, секуларном и плуралистичком друштву, не можемо узети здраво за готово да постоји систем вредности са којим ће се свако одмах сложити. Међутим, да би нека заједница била стабилна, такав систем вредности је важан. Дакле, морамо преносити и преговарати о основним начелима која су нам код преузимања одговорности заједничка.

Преузимање одговорности је изазов и трајни процес учења; у том погледу ова наставна јединица прихвата конструктивистичко схватање одговорности.

Замке подучавања о одговорности и како их избећи

Постоје две замке приликом подучавања о одговорности – апстрактно моралисање и индоктринација.

Моралисати значи говорити о томе како бити „узоран грађанин“ не анализирајући конкретан проблем. Ученицима се преноси порука да је преузимање одговорности само питање да ли нешто желимо или не.

Ученици тако не уче колико тежак може бити тај задатак и колико је важно да поделе са другима разлоге свог избора.

Замка индоктринације односи се на наставнике који покушавају да наметну одређене вредности. Они немају овлашћења да то чине и које год вредности изабрали оне се могу довести у питање и деконструисати.

Да би се избегле овакве замке, ова наставна јединица је осмишљена на основу кључног задатка

који ученицима даје прилику да сами доносе одлуке. Наставник је њихов тренер и помагач.

Ученици расправљају о томе како решавати дилеме. Примери се односе на свакодневно искуство ученика које их ставља у улогу стручњака.

Припрема наставне јединице

Препоручујемо да наставник ради исти задатак који раде и ученици (видети радне материјале за ученике 2.1-2.4 и материјале за наставнике 2.1-2.3). На тај начин ће наставник најбоље разумети могућности учења и постати свестан тешкоћа са којима се ученици суочавају. Сам резултат – одлука о томе како решити неку дилему – није „прави“ одговор јер истовремено постоји и снажан елемент субјективног избора који ученици могу, али и не морају да деле међусобно.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 2. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 2. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, анализа, рефлексивна употреба медија и одговорност.
- Ова табела помаже наставницима да искористе синергијске ефекте који ученицима омогућавају увежбавање важних компетенција више пута, у различитим контекстима који су на много начина повезани. У том случају наставник бира и комбинује неколико наставних јединица.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методe и вештине	Политичко одлучивање и деловање	
2 Одговорност	Разумевање проблема који стварају дилеме Анализирање последица неке одлуке Утврђивање приоритета и објашњавање разлога	Пажљиво разматрање и размишљање Међусобно упознавање са разлозима и критеријумима за доношење неке одлуке	Доношење одлука са непотпуним информацијама Свест о могућем неуспеху	Промена тачке гледишта Препознавање интереса и права других Заједница заснована на људским правима
1 Идентитет	Разумевање утицаја наших избора на друге			Промена тачке гледишта
4 Конфликт	Дилема о одрживости	Стратегије преговарања	Решавање конфликта	
6 Власт и политика	Политика – процес решавања проблема и решавања конфликта			
7 Једнакост	Уважавање културне димензије демократије		Успостављање равнотеже између права већине и мањине	Међусобно уважавање

2. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Учествовање, преузимање одговорности Слобода подразумева одговорности

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења објективес	Задаци ученика	Материјали и средства	Метода
1. час Ризиковати губитак пријатеља – или прекршити правило?	Компетенција политичког одлучивања и деловања: донети одлуку и образложити разлоге. Одговорни смо за одлуке које доносимо у свакодневном животу. Појам дилеме и одговорности.	Ученици размишљају о изборима и одлукама које доносе у свакодневним ситуацијама суочавања са дилемама и говоре о разлозима својих одлука.	Материјали за наставнике 2.1 и 2.2. Радни материјали за ученике 2.1 и 2.2.	Пленарна дискусија, предавање, рад у групама.
2. и 3. час Шта би ти учинио/учинила?	Компетенција доношења одлука и поступања: решавање дилема. При решавању дилема, правимо различите изборе. Чинећи то, остварујемо своје људско право на слободу.	Ученици расправљају о ситуацијама суочавања са дилемом и говоре о личном искуству.	Радни материјали за ученике 2.1-2.4. Материјали за наставнике 2.2. Флипчарт, фломастери.	Рад у групама.
2. и 3. час Шта би ти учинио/учинила?	Преузимање одговорности укључује решавање дилема – прикупљање информација, разматрање последица, утврђивање приоритета, доношење одлука.	Ученици расправљају о ситуацијама суочавања са дилемом и говоре о личном искуству.	Радни материјали за ученике 2.1-2.4. Флипчарт, фломастери.	Рад у групама.
4. час Које вредности нам морају бити заједничке?	Просуђивање: осврт на критеријуме и вредности. Демократска заједница се ослања на заједнички систем вредности. Људска права обезбеђују систем вредности о којима можемо постићи сагласност.	Ученици бирају случајеве суочавања са дилемом, извештавају о својим одлукама, упоређују и дискутују о приоритетима.	Материјали за наставнике 2.2. Флипчарт (припремљен у оквиру претходне лекције), фломастери. Радни материјали за ученике 2.5; алтернативно, ставити на флипчарт или графоскоп 1. члан Универзалне декларације о људским правима.	Заједничка дискусија о планирању. Излагања. Дискусија.

1. Час Ризиковати губитак пријатеља или прекршити правило? Свуда се суочавамо са дилемама

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задаци за ученике , уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Компетенција политичког одлучивања и деловања: доношење одлука и образложење разлога.
Циљ учења	Одговорни смо за одлуке које донесемо у свакодневном животу. Појам дилема и одговорности.
Задаци за ученике	Ученици размишљају о одлукама у ситуацијама суочавања са свакодневним дилемама и размењују разлоге за своје одлуке.
Материјали и средства	Материјали за наставнике 2.1 и 2.2. Радни материјали за ученике 2.1 и 2.2.
Метода	Пленарна дискусија, предавање, рад у групама.
Предвиђено време	1. Ученици се баве неком свакодневном дилемом. 10 мин.
	2. Ученици се упознају са алатом за анализу дилеме. 20 мин.
	3. Ученици размењују своје одлуке на школском тесту из решавања дилеме. 10 мин.

Напомене

На овом часу ученици схватају важност и нужност преузимања одговорности. У некој врсти пробне примене, користе алат како би се могли осврнути на своје одлуке приликом преузимања одговорности и упознају се са основним појмом дилеме.

Сви ученици се одмах активно укључују уз помоћ индуктивног приступа. За неколико минута, сви ученици у разреду размишљају о томе како да реше неку дилему која им је позната из искуства у школи.

Први час се бави основном темом – суочавањем са дилемама, одлукама, размишљањем о приоритетима приликом одлучивања. Уместо укључивања додатних тема, наредни часови обрађују проблем решавања дилеме. Као и остале наставне јединице овог приручника, и ова јединица следи дидактичко начело исцрпног обрађивања изабране теме – „Уради мање, али боље“. Разлог због којег смо одабрали тако мало, а изоставили тако много, је огромно искуство. Интензитет напора који улажемо у учење је оно што доноси најбоље резултате, а не широко обухватање неке области.

Опис часа

1. фаза: Ученици размишљају о својим и одлукама у свакодневним ситуацијама

Материјали за наставнике 2.1

Наставник најављује почетак нове наставне јединице и као увод даје следећи пример.

Замисли следећу ситуацију. Твоје одељење пише тест из историје. Ти си један од најбољих ученика из тог предмета, али чак и ти сматраш да је тест прилично тежак.

Пријатељ иза тебе шапуће и моли те да му покажеш свој тест. Ти знаш да је варање на тестовима забрањено и да би и ти и твој пријатељ могли да budete озбиљно кажњени када бито урадио.

Шта би урадио? Да ли би ризиковао губитак пријатеља или би прекршио правило?

Наставник записује дилему – тему ове лекције – на таблу или на флипчарт.

Он упозорова ученике да њихов одговор мора бити да или не – нема алтернативе или средњег решења, нити ученици могу о томе разговарати – потом тражи да се изјасне дизањем руку. Ученици се изјашњавају, а наставник бележи резултате на таблу или флипчарт.

Следи дискусија. Ученици износе своје разлоге, а после неколико минута наставник сабира и записује број гласова на таблу. Можемо очекивати следеће аргументе:

Да ли би ризиковао губитак пријатеља или би радије прекршио правило?	
Да (гласова х)	Не (гласова у)
<p>Добри пријатељи увек помажу једни другима.</p> <p>И мени ће једног дана требати помоћ пријатеља.</p> <p>Треба да помажемо једни другима. Свет би био хладан и непријатељски када не бисмо бринули једни о другима.</p>	<p>Варање није поштено према онима који поштују правила.</p> <p>Варањем ризикујем да и ја будем кажњен. Пријатељи то не би требало да очекују једни од других.</p> <p>Од пријатеља зависи величина ризика. Са добрим пријатељем могу да разговарам и он/она ће поштовати моју одлуку.</p>

2. фаза: Ученици се упознају са алатом за анализу дилеме

Радни материјали за ученике 2.1 и 2.2

Наставник ученицима дели радне материјале за ученике 2.1 и 2.2 и укратко уводи појам дилеме (радни материјал 2.1). Аргументи које су ученици изнели показују неслагање око питања оданости: или остајем одан пријатељима када ме моле за помоћ, или поштујем правила јер она сваком гарантују једнаке шансе на тесту. Разлози које ученици наводе – или се очекује да ће навести – односе се на вредности: наше схватање пријатељства, оданости, спремности да другима помогнемо, поштења, поштовања правила и закона.

Управо сам суочен/суочена са ситуацијом у којој ћу прекршити једну од веза оданости, као и вредности које је прате – или ћу ризиковати да изгубим пријатеља, што ће утицати на мој углед, или ћу ризиковати да будем кажњен и имати грижу савести јер сам прекршио правило које у ствари подржавам. Овакву ситуацију у којој можете направити само погрешан избор, уместо да чините све што је исправно, називамо дилемом. Следећи пример је типичан за многе дилеме:

- Компромис није могућ. Мораш дефинисати свој приоритет.
- Време налаже да одмах реагујеш, што ти отежава пажљиво доношење одлуке.
- Касније не можеш променити своју одлуку, па су последице неопозиве.
- Преузимаш одговорност – и ти и сви остали морате сносити последице.

У свакодневном животу, као и приликом доношења политичких одлука, непрестано се суочавамо са дилемама. Њихово решавање је компликовано јер су проблеми често сложени, а одлуку морамо донети у кратком времену.

Међутим, решавање дилема и размишљање о нашој одговорности је у одређеној мери вештина коју можемо научити. Учење се одвија корак по корак. Неколико часова је посвећено решавању дилема које у стварном животу треба одмах решити.

Радни материјал за ученике 2.2 нуди алат који помаже у решавању дилема. Ученици добијају задатак да тај алат примене на проблем школског теста. За око 5 до 10 минута, треба да изаберу једно или највише три питања која сматрају релевантним и корисним и пажљиво их размотре. Доносе одлуку, а затим, у пленарној дискусији, разговарају о разлозима због којих су тако одлучили. Раде у групама од по три или четири ученика.

3. фаза: Ученици размењују своје одлуке о дилеми у вези са школским тестом

У завршној пленарној дискусији, говорници група представљају одлуке својих група и приоритете који су их довели до тих одлука. Наставник руководи расправом и посебну пажњу посвећује питањима и критеријумима којима су се ученици руководили.

На крају часа, наставник коментарише ово питање и ученицима указује на различите приоритете које су изнели. Размишљајући о приоритетима којима се руководе приликом доношења одлука, ученици преузимају одговорност.

2. и 3. час

Шта би ти учинио?

Преузимамо одговорност за своје

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике, уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Компетенција доношења одлука и деловања: решавање дилеме.
Циљ учења	Када решавамо дилему, доносимо различите одлуке. Тако остварујемо своје људско право на слободу. Преузимање одговорности подразумева решавање дилема – скупљање информација, разматрање последица, утврђивање приоритета, доношење одлука.
Задачи за ученике	Ученици расправљају о конкретним случајевима суочавања са дилемама и размишљају о свом личном искуству.
Материјали и средства	Радни материјали за ученике 2.1-2.4. Материјали за наставнике 2.2. Флипчарт, фломастери.
Метода	Рад у групама.
Предвиђено време	1. Наставник уводи кључни задатак наставне јединице. 10 мин.
	2. Главни задатак: ученици дискутују о дилемама. 70 мин.

Напомене

Преузимање одговорности у секуларним демократским заједницама има конструктивистичку димензију: морамо научити како да преуземо одговорност у некој конкретној ситуацији. Преузети одговорност, када смо суочени са дилемом и често под притиском времена, је тешко, али се може научити.

Главни задатак ове наставне јединице је постизање тог циља. Ученици деле проблеме и дискутују о њима и о избору приоритета у конкретним ситуацијама суочавања са дилемом. Преузимање одговорности је конкретно питање, па се ученици суочавају са четири ситуације у којима постоји дилема, а које се разликују по садржају (видети радни материјал за ученике 2.3): преузимање одговорности за нешто, што је неко други требало да реши, сукоб оданости наставнику и пријатељу, сукоб оданости пријатељу и обавезе поштовања закона, одлука о томе да ли подржати неки пројекат и поред недовољне информисаности.

Ученици припремају излагања о својим одлукама у којима морају да се усредсреде на своје разлоге (видети радни материјал за ученике 2.4). Као подршку излагањима, наставник припрема лист са флипчарта на основу радног материјала, прилагођавајући његову форму намени (види материјал за наставнике 2.2).

Проширени задаци у облику пројекта пружају наставнику могућност да оцени ниво развоја компетенције код ученика (види 3. фазу у наставку).

Опис часа

1. Наставник уводи кључни задатак јединице

Сврха овог задатка је анализа начина решавања дилема и критеријума који се притом користе. У условима стварног живота, одлуке често морамо донети у тренутку, па се касније често због њих кајемо, ако не можемо да их исправимо. У политици, процеси доношења одлука су такође често повезани са дилемама и противречним циљевима.

У овом главном задатку, ученици могу успореним темпом проучавати сложени процес доношења одлука и осврнути се на одговорност коју преузимају када, на овај или онај начин, решавају неку дилему.

Требало би да забележе своје одлуке и разлоге за њихово доношење на радни материјал за ученике 2.4. Ако не могу да се договоре око неке одлуке у оквиру групе, оба става би требало да забележе и представе.

Ученици формирају групе од по четири до шест ученика. Именују руководиоца групе, оног који излаже у име групе и записничара који помаже ученику који излаже. Дискутују о четири дилеме из радног материјала за ученике 2.3 бирајући поједина питања и критеријуме из скупа алата (радни материјал за ученике 2.2). Групе могу расправљати и о другим дилемама из личног искуства или из области политике.

2. Главни задатак: ученици расправљају о дилемама

Ученици раде у групама. Одговорни су за свој рад, укључујући и одлуке у вези са паузама, домаће задатке, трагање за материјалима, итд.

3. Активности наставника

Наставник прати рад ученика. Активност ученика је прилика да наставник оцени њихов ниво компетенција – сарадњу и тимски рад, управљање временом, разумевање дилеме, ниво размишљања, анализу и политичко просуђивање.

Наставник не помаже ученицима осим ако они сами не затраже помоћ; у том случају наставник не сме да пружи решење, већ им помаже да пронађу прави приступ.

Припрема 4. часа:

- Наставник припрема низ од шест дијаграма излагања (види материјал за наставнике 2.2). Свако излагање је припремљено на посебном комаду папира са флипчарта. На четири папира наставник уписује наслов проблема који садржи дилему и алтернативне могућности.
- Наставник прати рад ученика, а може и да их пита како напредују. Ако им је задатак тежак и ако сматрају да се од њих превише тражи, наставник би требало да се бави тим проблемом у фази анализе (4. час, 3. фаза).

4. час

Које вредности нам морају бити заједничке?

Преузимање одговорности у заједници заснованој на људским правима

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике , уз методу , чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Просуђивање: анализа критеријума и вредности.
Циљ учења	Демократска заједница се ослања на низ заједничких вредности. Људска права нуде низ вредности око којих можемо постићи сагласност.
Задачи за ученике	Ученици бирају примере суочавања са дилемом, извештавају о својим одлукама, упоређују и дискутују о својим приоритетима.
Материјали и средства	Материјали за наставнике 2.2. Флипчарт (припремљен уз претходну лекцију), фломастери. Радни материјал за ученике 2.5; алтернативно, 1. члан Универзалне декларације о људским правима на флипчарту или графоскопу.
Метода	Заједничка дискусија о планирању, излагања, дискусија.
Предвиђено време	1. Заједничка одлука о планирању. 10 мин.
	2. Излагања и дискусија. 15 мин.
	3. Анализа наставне јединице. 15 мин.

Напомене

Главни задатак је ученицима пружио могућност да прибаве много материјала и вероватно је то више него што се може ваљано обрадити на једном часу. Због тога треба направити избор. Ученици треба да учествују у доношењу ове одлуке јер је тај проблем и њихова одговорност као и одговорност наставника. Брзо одлучивање ће уштедети време за оно што следи на наредним часовима.

Међутим, ако ученици доводе у питање потребу да део свог рада оставе за каснију дискусију, њихове примедбе имају приоритет. Да ученици не би били разочарани, важно је да схвате да ће научити више из исцрпне расправе о неколико донетих одлука него ако слушају кратке сегменте о свему што је било предмет расправе. Одељење мора да реши дилему јер су време и пажња јавности ретки ресурси, не само у управљању одељењем, већ и у јавном животу. Контрола „вратара“ (*gatekeeping*) и селекција тема су нужност, исто као и извршавање влашћења (види 9. наставну јединицу у којој се опширно обрађује тај проблем).

Ово је важна прилика за учење о управљању одељењем – подучавањем у духу демократије и људских права. Што пре ученици успеју да изаберу на која питања ће се усредсредити, то боље, али нико не сме да се осећа ускраћеним. Ученици морају да пронађу равнотежу између ефикасности и правичне расподеле учешћа. На крају, већина одлучује (види 8. наставну јединицу у којој се говори о проблему надгласавања мањине).

У завршној фази анализе, предлажемо да се усредсредите на један од два основна проблема која се увек јављају приликом преузимања одговорности у отвореним друштвима: дилеме комплексности и стабилности (види материјал за наставнике 2.3, модуле бр. 2 и 3).

Дилема комплексности се односи на наше искуство које нам говори да је преузимање одговорности тежак задатак и да су тешкоће све веће што су наши друштвени системи сложенији. Ако ученици изнесу такво искуство, наставник би требало да говори о тој теми. Могуће је да ће ученицима бити потребан подстицај како би прихватили ризик да направе грешку, уместо да избегавају доношење одлука.

Са друге стране, **дилема стабилности** се односи на искуство да смо приликом доношења одлука препуштени сами себи и да не можемо са сигурношћу рећи да се сви држимо истих основних вредности. У којој мери је такав договор потребан и како га можемо постићи? Људска права нуде низ вредности које се свде на начело поштовања људског достојанства, што прихватају све главне вероисповести. У том смислу, ово је врло значајна лекција у оквиру образовања за људска права (ХРЕ).

Опис часа

Припрема

Пре почетка часа, наставник је у учионици закачио дијаграме са презентацијама.

1. фаза: Заједничка одлука о планирању

Наставник председава првим делом часа. Обилази четири велика папира са флипчарта на којима се налазе примери суочавања са дилемом и даје две алтернативне опције. Ученици се дизањем руку изјашњавају за једну опцију, а наставник бележи резултат на папир.

Групе које су анализирале лично искуство својих чланова, дају кратак извештај о томе и саопштавају одлуку ученика. Постављају додатне папире са флипчарта.

Наставник напомиње да ученици неће имати довољно времена да исцрпно расправљају о свим својим одлукама, па зато морају направити избор дизањем руку. Ако се ученици сложе, додатна расправа није потребна.

Ако ученици не могу да се договоре које примере да изаберу, наставник предлаже један или два. Критеријуми за овај избор могу бити следећи:

- дискусија о проблему који ученици сматрају посебно занимљивим;
- једногласна одлука – да ли ученици деле неке вредности или приоритете?
- спорна одлука – да ли се ученици слажу око неких вредности или приоритета?
- давање предности личном искуству ученика.

Критеријум који ћете применити зависи од избора забележеног на флипчарту.

2. фаза: Излагања и дискусија

Ученици који излажу, излазе пред одељење и објашњавају разлоге за одлуку коју је донела њихова група. Други члан групе поткрепљује излагање правећи кратке белешке на флипчарту.

Ученици, уз наставникову помоћ, упоређују своје критеријуме и расправљају о свом избору. Наставник руководи дискусијом.

Резултат дискусије се не може предвидети. Ученици се могу, али и не морају сложити око својих начела приликом преузимања одговорности у некој конкретной ситуацији. Трећи папир са флипчарта се може употребити за белешке о исходу дискусије.

3. фаза: Анализа

Наставник бира један од проблема који следе на основу посматрања и разговора са ученицима током решавања главног задатка. Доношење заједничке одлуке са ученицима није примерено јер би наставник у том случају морао опширно објашњавати опције.

1. опција: Дилема комплексности:

Ученици се осврћу на тешкоће приликом преузимања одговорности

Пленарна дискусија почиње повратним информацијама. Шта је ишло лако, шта је било тешко?

Можемо очекивати да ће ученици истицати колико је преузимање одговорности на овај начин тешко и да одузима много времена. Захтев који каже да морамо разумети последице оног што чинимо – узети у обзир исход, *respice finem*, често се не може испунити.

Наставников одговор ће бити да је ова примедба сасвим оправдана – али шта је алтернатива? Престати доносити одлуке и преузимати одговорност? Прво инсистирати на потпуним информацијама?

Наравно, живот се наставља и морамо прихватити ризик погрешних одлука. Међутим, веома је важно бити свестан могућности доношења погрешне одлуке и изазова комплексности модерног друштва (види материјал за наставнике 2.3, модул бр. 2). Управо због тога су образовање и врста обуке која је понуђена у овој наставној јединици тако важни.

2. опција: Дилема стабилности:

Ученици анализирају своје искуство у светлу људских права

Наставник упућује ученике на вредности и приоритете са којима су се сложили, или нису, у својој претходној дискусији што наводи на следеће питање:

•=> Које вредности делимо?

Ово је тема лекције; наставник је записује као наслов изнад папира са флипчарта на табли; друга могућност је да се на зид причврсти папир формата А3.

Ученици понављају закључке своје дискусије на основу белешки на флипчарту.

Таква анализа наводи на следећа питања:

•=> Око којих вредности се не слажемо? Да ли оне једна другу искључују?

•=> Око којих вредности би требало да се сложимо?

Наставник објашњава због чега је то питање толико важно: зависимо једни од других како бисмо преузели заједничку одговорност. Шта би могле бити смернице?

Ученици ће знати или схватити да не постоји вероисповест или филозофија коју сви прихватамо и да нико неће прихватити ниједан скуп вредности који му се намеће. Једини извор из којег произлази низ правила или вредности са којима се можемо сложити су људска права.

Наставник упућује ученике на Универзалну декларацију о људским правима, члан 1:

„Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства.“

Универзална декларација о људским правима (10. децембар 1948.), члан 1;

Цео текст се налази у радном материјалу за ученике 2.5.

Ученици читају овај члан који се налази у радном материјалу за ученике 2.5, или га наставник чита ученицима. Већ и сам тај члан нас може веома далеко одвести:

Рођени смо са људским правима; она су неотуђива и нико нам их не може одузети.

Слободни смо.

Једнаки смо.

Наставник је управо показао како се такав члан чита – полако, реч по реч. Ученици настављају:

Имамо људско достојанство: морамо се опходити једни према другима с поштовањем.

Имамо одређена права.

„Обдарени смо разумом“: мислимо сами за себе.

„Обдарени смо свешћу“: у стању смо да преузмемо одговорност.

„Треба једни према другима да поступамо у духу братства“: треба да преузмемо одговорност једни за друге, што укључује бригу за оне који зависе од туђе помоћи.

Наставник наглашава да људска права немају само вертикалну димензију – однос између државне власти и грађанина-појединца, већ и хоризонталну димензију – однос између појединаца као чланова заједнице. Можемо допустити себи велику слободу и плурализам у грађанском друштву заснованом на људским правима које нам даје систем основних вредности око којих се сви слажемо.

Могућности за додатно учење

Обе опције у фази анализе заслужују дискусију. Проширење ове наставне јединице може обухватати дискусију о другом кључном питању.

Питање одговорности може се повезати са готово свим осталим наставним јединицама у овом приручнику. Види део о међусобној повезаности наставних јединица на почетку овог поглавља.

Материјали за наставнике 2.1

Како употребити алат за анализу дилеме

(Радни материјал за ученике 2.2): пример

У упутству се ученицима предлаже да изаберу неколико питања и о њима пажљиво размисле. Због тога овај пример обрађује нека одабрана питања, али читалац може изабрати и нешто друго, или другачије одговорити на питања. У овом примеру метода је важнија од начина размишљања. То је један од разлога због чега се не предлаже одређена одлука.

Пример бр. 4: Које банане да купим? (Радни материјал за ученике 2.3)

1. Прикупи информације.

Ко је укључен?

Шта они желе? (Какве су њихове потребе, циљеви или интереси?)

Ко је укључен?	Циљеви, интереси
Ја као потрошач	Купити јефтину храну. Купити квалитетну храну.
Супермаркет	Привући купце. Зарадити.
Поштено пословање (Fair Trade)	Помоћи малим произвођачима банана.
Произвођачи банана	Зарадити за породицу. Продавати добре производе. Повећати производњу.

У чему је проблем/дилема?

Купити јефтиније банане?	Купити скупље банане?
Куповање јефтинијих банана ми помаже да уштедим новац за друге ствари. Ако не помогнем људима којима је то потребно и који, у извесној мери, зависе и од мојих одлука, осећаћу грижу савести.	Куповање скупљих банана помаже малим произвођачима банана. Куповање скупе хране има границе.

На који начин се овај пример тиче и мене?

Директно сам укључен/укључена у глобално тржиште. Моја одлука о томе шта да купим директно утиче на животе других људи.

Шта не знамо - шта не разумемо?

Директно сам укључен/укључена у глобално тржиште. Моја одлука о томе шта да купим директно утиче на животе других људи. Међусобно се не познајемо, али знамо понешто једни о другима и повезани смо оним што чинимо.

Не знам колико хитно је произвођачима потребна моја помоћ. Можда су други купци већ купили килограме банана малих произвођача, али могуће је и супротно.

Колики напор би захтевало трагање за информацијама које недостају?

У свакодневним околностима морам одмах одлучити. Морам нешто јести, па морам донети одлуку и без познавања целе ситуације; то је правило, а не изузетак.

2. Размотри **последице**.

Које су алтернативне одлуке?

Какав би ефекат имала свака од тих одлука и за кога...?

Алтернативне одлуке	Алтернатива бр.1: купити јефтине банане	Алтернатива бр. 2: Купити скупе банане
Ја као потрошач	Без обзира колико је велика или мала моја зарада, нећу приметити разлику. Ако је потребно, могу једноставно уштедети одричући се једног хамбургера или табле чоколаде. Било би другачије да имам дугове, па морам смањити трошкове где год је то могуће.	
Произвођач банана	Никаква подршка.	Скромна подршка, са значајним ефектом (информације о поштенем пословању).
Супермаркет	Немамо тачне бројке, али можемо претпоставити да ће супермаркет зарадити ако купимо банане – без обзира да ли су јефтине, или скупе.	
Поштено пословање (<i>Fair Trade</i>)	Без подршке поштенем пословању.	Подршка поштенем пословању.

3. Дефиниши своје **приоритете**.

У којој мери разумем последице своје одлуке?

Немам целовиту слику и немам времена да је стварам – осим ако то не прогласим једним од својих главних приоритета. Према томе, морам одлучити да ли да се ослоним на информације које сам добио/добила од других, у овом случају од организације која брине о поштенем пословању (*Fair Trade*). Оне ми говоре да чак и мали допринос много значи произвођачима у земљама у развоју.

Која верска и морална начела су за мене важна?

Ово питање је очигледно од изузетне важности. Слободни смо да одговоримо онако како сматрамо да је исправно.

Да ли је моја одлука неопозива? („нема повратка”), или могу касније да је исправим?

Овакве одлуке често доносимо. Данас могу одлучити једно, а сутра друго. Могу размислити о својој одлуци, али не могу променити одлуку коју сам у прошлости донео/донела.

4. Донеси **одлуку**.

Да ли се морам одлучити за један циљ и прекршити други?

Да. Обично купиш јефтине или скупе банане, али не и једне и друге. Компромис – купити помало од оба производа – није нарочито уверљив.

У таквој ситуацији, шта ми говори интуиција? Са којом одлуком се могу највише поистоветити?

У свакодневном животу, наша интуиција је вероватно најважнија смерница и често је поузданија од интензивног размишљања. Радимо оно што осећамо да је најбоље. Дакле, преузимање одговорности значи покушај да разумемо, а понекад и променимо, оно што нам каже интуиција.

Материјал за наставнике 2.2**Лист папира са флипчарта за упоређивање решења дилеме****(4. лекција)**

За сваки пример потребан је један лист са флипчарта. Предлози како формулисати алтернативне опције се налазе у радном материјалу за ученике 2.4.

Пример дилеме:

(додати наслов из радног материјала за ученике 2.3).

Алтернативе	Разлози
<p><i>(унеси опцију прве дилеме)</i></p> <p>Број групе</p>	
<p><i>(унеси опцију друге дилеме)</i></p> <p>Број групе</p>	
<p><i>(остави празно за додатне уносе)</i></p> <p>Број групе</p>	

Материјал за наставнике 2.3

Слобода и одговорност – три модула

Ово су модули лекција које можете изабрати у зависности од потреба ваших ученика – у оквиру наставне јединице од четири лекције (часова), или као могући додаток наставној јединици. Модули истражују услове преузимања одговорности у модерним друштвима:

Модул бр. 1: Учити како преузети одговорност није могуће без преузимања ризика.

Модул бр. 2: Како успешно преузимати одговорност у модерним, све сложенијим друштвима која од већине нас траже максимум?

Модул бр. 3: Стабилност демократских заједница има културолошку димензију – заједнички систем вредности њихових чланова који се не може наметнути, већ мора бити прихваћен.

1. Дилема ризик-одговорност

Имати слободу избора је људско право, али та слобода подразумева и одговорност. Увек морамо бити свесни утицаја и последица наших одлука и поступака на нас и на друге, данас и у будућности, овде или било где другде на свету (види модел одрживости у радном материјалу за ученике 4.2).

Са друге стране, једини начин на који учимо да преузимамо одговорност је у условима слободе, што укључује и слободу да погрешимо. На пример, млади људи желе да излазе ноћу и викендом, што ученици врло добро знају. Њихови родитељи очекују да се они врате кући у одређено време, па је дужност младе особе да поштује договор. Без слободе кретања и преузимања свих пратећих ризика, нико не може научити како да преузме одговорност.

2. Дилема комплексност – демократија

У овој наставној јединици ученици размишљају о томе како да преузму одговорност у свакодневним ситуацијама. Често у неколико секунди морамо одлучити како да решимо неку дилему. Кључни задатак (2. и 3. час) омогућава ученицима да полако анализирају димензију одговорности и на тај начин вежбају интуицију. Преузимање одговорности захтева вештину да у неколико секунди прођемо кроз неку сложenu ситуацију, а затим интуитивно донесемо одлуку која треба да прође кроз критичку анализу. Из свакодневног искуства можемо рећи да је то „нормално“ и сви смо свесни ризика да погрешимо јер о тешким питањима морамо одлучити под притиском времена. Вежба и искуство нам помажу да побољшамо интуицију, али овај проблем и даље постоји.

Комплексност добија другачији квалитет на друштвеном или глобалном нивоу. На пример, често можемо бирати како ћемо путовати од А до Б, на пример, од куће до школе. Вожња аутомобилом је најудобнија опција, док вожња аутобусом или бициклом много дуже траје, да и не спомињемо могућност кашњења, или могућност да покиснемо јер пада киша, итд. Какву одлуку ћемо донети? Могући критеријум би могле да буду последице које вожња аутомобилом има на климатске промене. Али да ли само мој аутомобил може нешто променити, посебно ако само мањина иде аутобусом или бициклом? Проблем је исувише сложен за појединца (види 4. наставну јединицу). Исто важи и када треба да учествујемо у политичкој расправи о неком сличном питању – да ли чинимо довољно, или праве ствари, да бисмо спречили климатске промене?

Пораст комплексности је карактеристичан за модерна друштва. Она су повезана глобализованим тржиштем и зависе једно од другог у погледу начина на који решавају глобалне проблеме као што су климатске промене. Чињеница да се морамо борити са комплексношћу додатно отежава преузимање одговорности. То је на неки начин цена коју морамо платити ради повећања стандарда живљења у модерним друштвима, захваљујући достигнућима тих друштава у науци, технологији и образовању.

Интуиција нам више не помаже при преузимању одговорности код сложених проблема као што је решавање климатских промена. Потребни су нам савети стручњака. У демократијама, грађани и политичари који се морају ослањати на стручњаке да би разумели свет у коме живе, суочени су са опасношћу да склизну у неку врсту модерне, пост-демократске олигархије, владавине

стручњака, коју грађани више не могу контролисати. То је дилема комплексност-демократија. Демократија почива на обећању да сваки заинтересовани грађанин може учествовати у доношењу одлука. Да би то радио одговорно, грађанин треба да буде образован. Образовање је једина шанса коју имамо да бисмо решили дилему комплексности. Ширење образовања није само узрок све веће комплексности модерног друштва, већ је и кључ за превладавање дилеме комплексности у демократији.

3. Дилема слобода-стабилност: слобода, плурализам и наша потреба да делимо одређене вредности

Члан 18

Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вероисповести или уверења и слободу да човек сам или у заједници с другима, јавно или приватно, манифестује своју веру или уверење подучавањем, обичајима, молитвом и обредом.

Члан 19

Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.

Универзална декларација о људским правима (10. Децембар 1948); цео текст се налази у радном материјалу за ученике 2.5.

Појединци који остварују ова права стварају плурализам у много облика (види 3. наставну јединицу). Један од ефеката је то што људи припадају различитим вероисповестима и држе се различитих система вредности – посебно ако постоје и заједнице имиграната. Модерна друштва су секуларна и плуралистичка – њихови чланови развијају индивидуалне ставове и идентитете (види 1. наставну јединицу). Одговорност има конструктивистичку димензију.

Са друге стране, свака заједница се ослања на низ вредности око којих су се сложили сви њени чланови. Демократија подједнако зависи од јаке државе и од политичке културе која је подржава.

То је дилема слобода-стабилност: демократска и секуларна држава зависи од културолошких услова које њене институције и власти не могу створити нити применити. Скуп опште прихваћених и уважаваних вредности, правила и циљева не може се узети здраво за готово. Напротив, одговорност грађана је да преговарају и редефинишу своје вредности, правила и циљеве. Образовање, а посебно ЕДЦ/ХРЕ, игра кључну улогу у одговору на тај изазов. Људска права нуде можда једини скуп правила и начела која су опште прихватљива (види 4. час ове наставне јединице, где се нагласак ставља на 1. члан Универзалне декларације о људским правима). Људска права истичу начело међусобног признавања – златно правило – али не промовишу ниједну вероисповест или филозофију етике и морала. Из те перспективе, људска права не само да су у основи проблема, већ су и кључ за постизање решења.

3. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Разноликост и плурализам

Средњошколски ниво образовања

**Слагање кроз неслагање? Како постижемо договор
о заједничком добру?**

**“La multitude qui ne se réduit pas à l’unité est confusion;
l’unité qui ne dépend pas de la multitude est tyrannie.”**

**[Различитост која се не може свести на јединство је конфузија;
јединство које занемарује различитост је тиранија.]**

Блез Паскал (1623-62.)

3.1 Кад бих ја био председник ...

Ученици дефинишу своје политичке приоритете

3.2 Које циљеве желимо да промовишемо?

Ученици оснивају политичке странке

3.3 Шта је заједничко добро?

Слагање кроз неслагање

3. 4 Учествовати у плуралистичкој демократији

Ученици анализирају стечено искуство

3. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА Разноликост и плурализам

Слагање кроз неслагање? Како постижемо договор о заједничком добру?

Увод за наставнике

1. Везе између разноликости, плурализма и демократије

Разноликост – примери

- Радници и послодавци расправљају о платама и радном времену.
- Заговорници заштите животне средине воде расправе са лобијем возача камиона о плановима за изградњу новог пута.
- Родитељи желе да више наставника брине о потребама њихове деце. Представници пореских обвезника желе смањење пореза.
- Лекари и непушачи желе потпуну забрану пушења у кафеима и ресторанима. Власници некретнина и произвођачи цигарета се залажу за слободу пушења свуда.
- Млади желе да се једна напуштена зграда претвори у центар за младе. Оближње становништво се боји да ће ноћу бити превише буке.

Појам **разноликости** се односи на начине на које се људи разликују – по својим интересима, али и на друге начине: по свом начину живота, етничкој припадности, вероисповести и вредностима, свом друштвеном статусу, полу, генерацији, дијалекту и регији (урбаној или руралној, на пример). Такође, разноликост је све већа – као обележје друштвених и економских промена.

Да ли је разноликост проблем?

Према теоријама **плурализма**, одговор је не. У демократским системима, свако ко се залаже за појединачне или групне интересе остварује људска права – на пример, јавне демонстрације су остваривање слободе изражавања. Концепт плурализма, према томе, прихвата разноликост – она је чињеница, нешто „нормално“, али представља изазов. Како се могу помирити различити интереси различитих група и појединаца? Које је најбоље решење сукоба и проблема које они стварају? То је питање **заједничког добра**.

Шта је заједничко добро?

Према теоријама плурализма, нико не зна шта је заједничко добро пре него што се одржи јавна расправа о тој теми. Морамо се сложити око онога што је за нас од највећег интереса. Заједничко добро је нешто о чему се треба договорити. Погледајмо два горе поменута примера.

- Радници и њихови послодавци морају се договорити о плати која радницима гарантује пристојан животни стандард, а послодавцима омогућава да држе трошкове под контролом.
- Проблем центра за младе може се решити изградњом центра, али и утврђивањем правила како би се суседство заштитило од претеране буке. Најбоље решење се мора пронаћи кроз дијалог и преговоре, а резултат је најчешће компромис.

Плурализам је дакле повезан са конструктивистичким концептом заједничког добра. Најпре сви учесници формулишу своје различите интересе, а потом траже решење које је прихватљиво за све. Према томе, нема ничег „егоистичног“ у томе да неко јасно искаже своје интересе. Напротив, то је део процеса, али нико не сме очекивати да ће његови интереси бити у потпуности задовољени. Конструктивистички концепт истиче да постоји и елемент учења, по

обрасцу покушаја и грешке. Пракса ће показати колико је неко решење добро, а можда ће бити потребно променити га или побољшати – у новом кругу дискусија и преговора.

На који начин је плурализам повезан са демократијом?

Плурализам је облик такмичења. Играчи се међусобно такмиче да би остварили своје интересе, а преговори подразумевају и моћ и расуђивање. Међутим, ова врста такмичења обезбеђује да ниједан играч не преузме примат. Разноликост и плурализам стварају полиархију (моћ у рукама многих), што је друштвени еквивалент принципа узајамне контроле у демократској организацији. Плурализам води ка либерализму проширујући такмичење са економије на друштво и политику.

Како плурализам успева да мирно решава сукобе интереса?

Разноликост и плурализам допуштају висок ниво неслагања око интереса и проблема („сфера неслагања“). То ће функционисати само ако постоји „сфера слагања“. Плурализам захтева од грађана да се договоре око основних вредности и правила:

- Међусобно признавање: други играчи се сматрају противницима, али не и непријатељима.
- Ненасиље: преговори се воде мирним средствима, тј. речима, а не физичком силом.
- Прихватање компромиса: сви играчи схватају и прихватају да се одлука може донети само компромисом.
- Правило већине: ако се о некој одлуци гласа, већина одлучује.
- Покушај и грешка: ако се услови промене, или се одлука покаже погрешном, воде се нови преговори.
- Правичност: одлуке морају бити у складу са људским правима.

Критике на рачун појма плурализма

Критичари наглашавају да је у плуралистичком моделу моћ у рукама многих, али због разноликости неравномерно је распоређена. Због тога неки играчи имају веће шансе у такмичењу различитих интереса од других.

Овај аргумент истиче конститутивну тензију између слободе и једнакости – конститутивна је, што значи да се не може искоренити ни са становишта демократије ни са становишта људских права. Плуралисти промовишу либерално схватање компетитивне демократије, а критичари инсистирају на схватању демократије као једнакости.

У плуралистичком моделу, тензија између слободе и једнакости је суштина питања о заједничком добру. Слобода значи такмичење, а такмичење ствара победнике и губитнике, тј. неједнакост. Према томе, када одлучујемо о заједничком добру, играчи на терену морају водити рачуна о потребама слабијих.

Има ли плурализам алтернативу?

Одбацивање плурализма подразумева попуштање пред „ауторитарним искушењем“. Заједничко добро дефинише неки ауторитет, а свако ко се не слаже, потлачен је као непријатељ. Пример за то су комунистичке партије. Оне су присвајале искључиво право на управљање, на основу тврдње да су у стању да дефинишу заједничко добро научним средствима. И либерална и егалитарна демократија су одбачене.

На крају, алтернатива плуралистичкој демократији је један облик диктатуре. Ово произлази из констатације Винстона Черчила да је „демократија најгори облик владавине ако се изузму сви остали досад испробани“. Плуралистичка демократија није лишена опасности, али чини се да је

она најбољи облик владавине који се на миран начин носи са разликама између својих чланова.

2. Учествовати у демократији – шта нуди ова наставна јединица

Ученици уче да учествују у **плуралистичкој демократији**:

- Они треба да учине да их други чују ако желе да се њихови интереси и идеје поштују; учешће у демократији такође значи учествовање у такмичењу у плурализму.
- Учествовати у демократији значи преговарати о заједничком добру.
- Учешће у демократији од свих учесника захтева прихватање основних вредности међусобног уважавања, ненасиља, спремности на компромисе и владавину већине.

Приступ учењу у овој наставној јединици заснива се на решавању задатака. Ученици схватају разноликост на основу својих искустава у одељењу, а плурализам активним укључивањем у процес преговарања о заједничком добру.

1. час: прво се од ученика тражи да размене своје идеје о томе шта би се налазило на првом месту у њиховом програму када би били председници државе или председници владе своје земље. Ученици ће стећи искуство о томе да постоје разлике у њиховим мишљењима и идејама. Одељење је модел за разноликост у друштву као целини.

2. и 3. час: затим почиње процес преговарања. Ученици који деле одређени став или основни приступ оснивају политичке странке (остале врсте група су изостављене у овом моделу); други могу изабрати да наступају самостално. Ученици дефинишу своје циљеве и приоритете, а затим преговарају. Могуће је да ће доћи до одлуке или компромиса са којим ће се сви, или барем већина, сложити – као у стварном животу. Стећи ће искуство о предностима организација, као што су странке, над појединцима у такмичењу за успостављање програма и дефинисање решења.

4. час: ученици износе своја искуства и повратне информације у вези са овом наставном јединицом.

Улога наставника је улога помагача. Ученици савладавају наставну јединицу кроз своје активности. Предлажемо неколико кратких упутстава наставника како би подстакао конструктивистичко учење кроз подучавање о основним појмовима. Наставник даје одговарајућа упутства у тренутку када су ученици за њих спремни. Радни материјали за ученике и материјали за наставнике пружају одговарајућа средства и информације.

Развијање компетенција: повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику

Шта показује ова табела

Наслов овог приручника, „Учествовати у демократији“, истиче компетенције активних грађана у демократији. Табела у наставку показује потенцијалне синергијске ефекте између наставних јединица у овом приручнику. Она показује које се компетенције развијају у 3. наставној јединици (осенчени ред у табели). Дебље уоквирени стубац табеле односи се на компетенције политичког одлучивања и деловања – стубац је посебно означен због блиске повезаности тих компетенција са учествовањем у демократији. Доњи редови указују на повезаност са другим наставним јединицама у овом приручнику: које компетенције се развијају у овим наставним јединицама, а истовремено помажу ученицима у раду у оквиру 3. наставне јединице?

Како користити ову табелу

Наставници могу на различите начине користити ову табелу као алат за планирање часова ЕДЦ/ХРЕ.

- Табела наставницима указује на синергијске ефекте који ученицима помажу да више пута, кроз различите вишеструко повезане садржаје, увежбавају важне компетенције.
- Табела помаже наставницима који само неколико часова посвећују ЕДЦ/ХРЕ: наставник може изабрати само ову наставну јединицу, а изоставити остале, јер зна да се неке кључне компетенције развијају у одређеној мери и у овој јединици – на пример, доношење одлука, разумевање плурализма идентитета, остваривање права на слободу, одговорност за одлуке које утичу на друге људе.

Наставне јединице	Димензије развијања компетенција			Ставови и вредности
	Политичка анализа и просуђивање	Методе и вештине	Учествовање у демократији. Политичко одлучивање и деловање	
3.Разноликост и плурализам	Препознавање подручја заједничке намере и конфликта Две димензије политике: решавање проблема и борба за моћ	Јавни говор Обраћање другима Управљање временом	Утврђивање политичких приоритета и циљева Преговарање и одлучивање	Самопоуздање, самопоштовање. Спремност на компромис
6.Власт и политика	Политика: поступак решавања проблема Димензија моћи приликом стварања програма			
4. Конфликт			Преговарање и одлучивање	
5.Правила и закон			Договор о оквирним правилима	Међусобно уважавање

3. НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Разноликост и плурализам - Слагање кроз неслагање? Како постижемо договор о заједничком добру?

Тема часа	Развијање компетенција/ циљеви учења	Задаци за ученике	Материјали и средства	Метода
1. час Кад бих ја био председник ...	<p>Дефинисање политичких приоритета, деловање у оквирима јавне расправе и одлучивања, живети у отвореним ситуацијама „конфузије“.</p> <p>Доношење одлука и размишљање о критеријумима.</p> <p>Састављање табеле засноване на категоријама.</p> <p>Давање кратке изјаве и објашњавање разлога.</p> <p>Четири основна политичка становишта: либерално, социјал-демократско, конзервативно, зелено.</p>	Ученици дефинишу, излажу и упоређују своје политичке приоритете.	<p>A3 папир (подстицај за ученике)</p> <p>Материјал за наставнике 3А.</p> <p>Радни материјал за ученике 3.1.</p> <p>Трака папира за сваког ученика, пожељно са по једним фломастером.</p>	Излагање и анализирање политичких изјава; индивидуални рад; пленарна дискусија.
2. час Које циљеве желимо да промовишемо?	<p>Преговарање, успостављање равнотеже између инсистирања на сопственим циљевима и прихватања туђих циљева.</p> <p>Политичке странке генеришу моћ која је потребна за промовисање политичких циљева. То чине удруживањем и постизањем компромиса.</p>	<p>Ученици се договарају о заједничком програму политичких приоритета.</p> <p>Представљају профиле својих странака на јавном скупу.</p>	<p>Радни материјали за ученике 3.1-3.4.</p> <p>Материјали за наставнике 3Б.</p>	Рад у групама, пленарна излагања, предавање.

<p>3. час Шта је заједничко добро?</p>	<p>Учествовање: вештине преговарања.</p> <p>Анализирање циљева заједничког деловања.</p> <p>Политика има две димензије: решавање проблема и борба за моћ.</p> <p>Компромис је цена коју треба платити за подршку и договор.</p>	<p>Ученици преговарају о одлуци.</p>	<p>A4 папирне траке и фломастери.</p> <p>Траке за демонстрирање „дијамантске анализе”.</p>	<p>Игра доношења одлука; појединачне, групне и пленарне дискусије.</p>
<p>4. час Учествовати у плуралистичкој демократији</p>	<p>Организовање резултата сопственог рада.</p> <p>Кратке изјаве, повратне информације.</p> <p>Плурализам подржава праведно и ефикасно одлучивање. „Слагање кроз неслагање.”</p> <p>Промовишем своје интересе кроз учествовање у демократији.</p>	<p>Ученици размишљају и дискутују о свом искуству и дају повратне информације о наставној јединици.</p>	<p>Флипчарт и фломастери, копија радних материјала за ученике 2.5 (Универзална декларација о људским правима) и 2.6 (Европска конвенција о људским правима).</p>	<p>„Зид ћутања”.</p> <p>Индивидуални рад, излагање и дискусија.</p> <p>Круг брзих питања.</p>

1. час

Кад бих ја био председник ...

Ученици дефинишу своје политичке приоритете

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике, уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Учествовање: дефинисање политичких приоритета, деловање у оквиру јавне расправе и одлучивања, живљење у отвореним ситуацијама „конфузије”. Просуђивање: прављење избора, размишљање о критеријумима. Анализа: израда табеле засноване на категоријама. Методе и вештине: давање кратке изјаве и објашњавање разлога.
Циљ учења	Ученици умеју да дефинишу свој положај у оквиру четири основна политичка становишта: либералног, социјал-демократског, конзервативног, зеленог.
Задачи за ученике	Ученици дефинишу, излажу и упоређују своје политичке приоритете.
Материјали и средства	Папир формата А3 (подстицај за ученике). Материјал за наставнике 3А. Радни материјал за ученике 3.1. Папирна трака за сваког ученика, ако је могуће са по једним фломастером.
Метода	Излагање и анализа политичких изјава; индивидуални рад, пленарна дискусија.
Предвиђено време	1. фаза: ученици дефинишу политичке циљеве. 25 мин. 2. фаза: ученици анализирају своје одлуке. 15 мин.

Напомене

На првом часу, ученици своје одељење доживљавају као микро-друштво. Стварају разноликост појединачних ставова и политичких приоритета. Ученици долазе до сазнања да такву ситуацију треба разјаснити. Ако свако од њих замисли да је политички лидер своје земље и дефинише своје приоритете, очигледно је да треба донети неке одлуке.

Наставник доприноси процесу који следи на овом као и на наредним часовима. Ако ученици озбиљно схвате своје циљеве, биће заинтересовани за преговарање о одлуци коју могу прихватити.

Опис часа

1. фаза: Ученици дефинишу политичке циљеве

Корак 1.1: Припрема

Ученици и наставник седе у кругу, са довољно простора на поду у средини круга. Клупе су премештене у страну; најмање једна клупа налази се у сваком углу, тако да се може користити.

Ученици имају при руци прибор за прављење белешки.

Сваки ученик добија по једну траку папира и ако је могуће фломастер.

Наставник има спреман лист папира формата А3 („Кад бих ја био председник...”), види наставак.

Корак 1.2: Ученици доносе одлуке⁸

Наставник објашњава ученицима да је ово почетак нове наставне јединице. Ученици се упознају са темом кроз активност, на основу следећих упутстава:

Замислите да сте управо постали председник⁹ наше државе.

Кад бих био председник наше државе,
мој приоритет би био

Наставник у средину круга ставља папир са материјалом који треба да подстакне активност.

Шта ће бити твој највећи приоритет?

Допуни ову изјаву. Ево неколико питања за разматрање:

Можеш изабрати конкретну меру како би тренутно остварио неки циљ – или предузети први корак на путу остваривања дугорочног циља.

Која група људи, питање или проблем те највише брине?

Ученици у тишини размишљају о овим питањима и на траку папира записују своје одлуке. Још увек не размењују идеје јер ће то учинити у пленарном делу часа.

Сваки ученик износи само по једну одлуку. Ако имају на уму више опција, треба да их унесу у своје белешке.

Корак 1.3: Ученици износе своје одлуке

Ученици наизменично износе своје одлуке. Довршавају изјаву: „Мој највећи приоритет би био...” и објашњавају своје разлоге. Стављају своје траке папира на под у средину круга.

Могуће је да ће неки ученици имати сличне идеје. Ако се то догоди, наставник указује на то и предлаже стављање таквих изјава у исту групу. Траке се тако сврставају у групе и даје им се одговарајући наслов, као што је, „Борба против сиромаштва“ или „Побољшање образовања“.

Наставник подстиче ученике да се придруже организовању идеја. Расправа или коментарисање одлука се не почињу док сви ученици не добију прилику да изнесу своје идеје.

Резултат ће вероватно бити групе идеја под заједничким насловом, али и неке изјаве које стоје посебно.

⁸ Ова метода је варијанта задатка 6.3, „Кад бих био чаробњак“ из приручника „Подучавање о демократији“, ЕДЦ/ХРЕ, Приручник VI, Издавачка делатност Савета Европе, Стразбур, 2008, стр. 59.

⁹ Наставник употребљава званични термин за најважнију позицију у влади одређене земље.

2. фаза: Ученици анализирају своје одлуке

Корак 2.1: Ученици описују разноликост својих избора

Наставник помаже ученицима у овом кораку постављањем отвореног питања:

Опиши „политичку амбијент” који си створио/створила.

Неколико ученика одговара. Могу одговорити и на следеће питање; ако не, то чини наставник:

Која основна идеја повезује идеје које су сврстане у исту групу и зашто су остали ученици изабрали другачији став?

Ученици описују структуру разноликости. Пошто се баве опцијама одређене политичке одлуке, а не отвореном разменом идеја, постају свесни потребе за постизањем споразума – удруживањем неких предлога и искључивањем других. Богатство идеја је допринос великог броја грађана који учествују у дискусији и остварују слободу мишљења и изражавања. Одлука се мора донети, али ко је доноси?

Ако је потребно, наставник подсећа ученике на то одлучујуће запажање.

Корак 2.2: Наставник пружа информације о основним политичким становиштима

Сваки угао учионице намењен је једном од четири политичка становишта. Наставник ставља на клупе потребне папире (заједно са исечцима материјала за наставнике 3А). Наизменично уводи свако од становишта, а један ученик чита изјаве разреду.

Наставник позива ученике да употребе следеће информације:

- Које основно полазиште одговара њиховој политичкој изјави, или групама изјава, а које не?
- Могу ли се поистоветити са било којим од тих становишта, или је њихов став негде у средини? Или би радије дефинисали неко ново становиште?

Наставник ученицима дели радни материјал за ученике 3.1 – план ове наставне јединице. Задатак је дефинисати став који ученици имају на „политичкој сцени“. Политичке странке су важни посредници између различитих интереса, вредности и приоритета. Ученици се зато позивају да формирају странке, како би промовисали политичке циљеве које су изнели на овом часу. Наставник напомиње да тако остварују људско право учешћа у политици. Могу слободно приступити или напустити странку, основати нову или остати изван свих странака. Овај задатак је пример процеса политичког одлучивања – од политичких циљева у свести људи до привременог договора око заједничког добра.

Корак 2.3: Ученици се састају у својим новим странкама

Током последњих минута часа, ученици се састају у оквиру својих странака. Добијају радни материјал за ученике 3.2 и 3.3 као подршку дискусији.

Наставник разговара са ученицима који су одлучили да не оснују и не приступе ниједној странци. Они би требало да схвате да су у овом задатку, као и у стварности, странке јачи играчи и преузимају примат. Ако озбиљно схватају своје циљеве, мора их занимати њихово остваривање у пракси. Да би се то догодило, потребан је елеменат моћи. Странке могу створити такав потенцијал моћи. Зато ученици треба да размотре једну од следећих опција:

- Ако имате додатне опције, можда претходно забележене, размотрите могућност приступања некој од странака на основу тих циљева.
- Разговарајте једни са другима да бисте сазнали можете ли основати странку.
- Сачекајте да чујете политичке ставове странака, а затим донесите одлуку.

2. час

Које циљеве желимо да промовишемо?

Ученици оснивају политичке странке

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике, уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Учествовање: преговарање – ублажавање инсистирања на сопственим циљевима и уважавање туђих циљева.
Циљ учења	Политичке странке стварају моћ која је потребна за промовисање политичких циљева. То постижу обједињавањем ставова и интереса појединих чланова, од којих се због тога тражи да праве компромисе.
Задачи за ученике	Ученици се договарају о заједничком програму политичких приоритета. Јавно представљају профиле својих странака.
Материјали и средства	Радни материјали за ученике 3.1-3.4. Материјали за наставнике 3Б.
Метода	Рад у групама, пленарна излагања, предавање.
Предвиђено време	1. фаза: Ученици дефинишу профиле својих странака. 15 мин.
	2. фаза: Јавни скуп: странке представљају своје профиле. 10 мин.
	3. фаза: Наставник уводи конструктивистички појам заједничког добра. 5 мин.
	4. фаза: ученици дискутују о својим стратегијама преговарања. 10 мин.

Напомене

Највећи део часа посвећен је активностима ученика које морају бити завршене у врло кратком времену (видети радни материјал за ученике 3.1).

Наставник држи кратко предавање које ученицима нуди нови поглед на њихово садашње искуство. Наставник спомиње много тога што ученици већ знају и уводи кључне појмове ове наставне јединице – разноликост, плурализам, заједничко добро.

Кроз овакво међудејство конструктивистичког учења, подучавања и нове фазе конструктивистичког учења, појмови добијају смисао за ученике јер им помажу да схвате ситуацију у којој се налазе.

Опис часа

Наставник скреће пажњу на план часа (радни материјал за ученике 3.1). Странке заузимају своју позицију на „политичкој сцени“ – дословно заузимајући своје место на њој– и припремају своје профиле. Јавни скуп ће свима помоћи у дефинисању своје позиције – у сарадњи или сучељавању са другим странкама.

1. фаза: Ученици дефинишу профиле и програме својих странака

Корак 1.1: Ученици препознају своју позицију на „политичкој сцени“

Ученици који су на претходном часу удружили своје политичке ставове сада треба да одлуче где је њихово место на „политичкој сцени“. Означавају га постављањем клупа и столица на одређена места. То може бити у једном углу или било где у учионици. Тако, простор између странака на очигледан начин показује које странке су ближе или су међусобно супротстављене. Што су две странке ближе, то су веће шансе да ће формирати коалицију са заједничким циљевима.

Ученици који су одлучили да не приступе ниједној странци, окупљају се на слободном простору, ако је то могуће, у средини учионице. Размењују ставове. Ако желе, наставник им се може придружити као помагач. Он не сме да их наговара да се придруже некој странци, већ слуша њихова питања и приговоре. Ученици одлучују да ли ће и како учествовати, а не наставник.

Странке стално примају нове чланове, као и у стварном животу. Ученици имају право и да напусте странку.

Корак 2.2: Странке дефинишу своје профиле

Уз помоћ радних материјала за ученике 3.2 и 3.3, ученици праве профиле својих странака. Наставник посматра и слуша, али не меша се, осим ако га ученици нису замолили да помогне или у случају озбиљнијих проблема.

2. фаза: Јавни скуп – странке представљају своје профиле

Ово је јавни скуп за странке, а не за ученике појединачно. То се може оправдати ограниченим расположивим временом. Странке обједињују појединачна гледишта чиме се смањује разноликост индивидуалних мишљења.

Свака странка има исто време - 2 или 3 минута, зависно од укупног броја странака. Наставник то објашњава ученицима док припремају своје представљање и строго примењује ово правило – из очигледног разлога правичности.

Као што се предлаже у радном материјалу за ученике 3.2, од говорника се очекује да привуку оне који се још увек нису определили. Поред тога, они могу покушати да се такмиче са другим странкама. Леци или плакати користе се као подршка странкама.

Сви ученици, без обзира да ли су чланови неке странке или не, могу одлучити да ли желе да приступе или напусте одређену странку после скупа.

3. фаза: Наставник даје подстицај за размишљање: заједничко добро

Овај допринос наставника – кратко предавање уз радни материјал за ученике 3.4 – има за циљ да повеже искуство ученика са основним појмовима разноликости и плурализма. Стављањем предавања у контекст искуства и интеракције коју су створили ученици, долази до међудејства конструктивистичког учења и систематског подучавања.

Материјал за наставнике 3Б нуди оквир за предавање.

Ученици, ако је потребно, могу тражити додатно објашњење. У противном, дискусија није

потребна јер ученици могу размишљати о информацијама које су добили од наставника током даљег рада.

4. фаза: Странке припремају стратегије преговарања

Наставник упућује ученике на (радни материјал за ученике 3.1). На следећем часу, странке имају могућност да преговарају једна са другом. Да ли могу формирати савез, коалицију? Организоваће се округли сто, како би се свим странкама и ученицима појединачно пружила могућност преговарања о њиховом схватању заједничког добра. У завршном делу овог часа, ученици могу припремити своје стратегије преговарања.

Којим циљевима ће дати приоритет?

Коју странку или странке желе да изаберу за први круг билатералних разговора?

Колико делегација ће странка формирати?

Ученици настављају интерне расправе у својим странкама. Ако не затраже подршку наставника, раде самостално.

3. час

Шта је заједничко добро?

Слагање кроз неслагање

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике, уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Учествовање: вештине преговарања. Анализа: анализирање циљева чија намера је иста.
Циљ учења	Политика има две димензије: решавање проблема и борбу за моћ. Компромис је цена која се плаћа да би се добила подршка и постигао договор.
Задачи ученика	Ученици преговарају о одлуци.
Материјали и средства	Траке папира формата А4 и фломастери. Траке за демонстрацију „дијамантске анализе“.
Метода	Игра доношења одлука; појединачно, у групама и на пленарној дискусији.
Предвиђено време	1. фаза: Ученици дефинишу своје предлоге. 10 мин. 2. фаза: Ученици преговарају за округлим столом. 30 мин.

Напомене

Ова наставна јединица је модел процеса преговарања о циљевима дефинисаним схватањем заједничког добра. На овом часу, задатак ученика је да теже том циљу. Они могу, али и не морају успети у томе. Њихов труд и искуство су једнако важни као и резултат.

Наставник и даље има улогу помагача. На пример, представља ученицима моделе преговарања, али не расправља о садржају.

Током 1. фазе, посебну пажњу треба посветити ученицима који се осећају искљученим јер нису приступили ниједној странци.

Опис часа

Почетак: наставник износи појединости програма

Наставник упућује ученике на програм (≠ радни материјал за ученике 3.1) и подсећа их на њихов задатак. На овом часу, договараће се о политичком програму. Које циљеве предлажу?

1. фаза: Ученици дефинишу своје циљеве

Ученици одлучују које циљеве ће предложити. И странке и појединци могу износити предлоге. Чини се да то даје предност „несврстаним“ ученицима; са друге стране, предлог неке странке има много већу шансу да буде изгласан великим бројем гласова.

Говорници група или ученици појединачно припремају кратку промотивну изјаву.

Ученици бележе своје циљеве фломастером на траку папира.

2. фаза: Ученици преговарају за „округлим столом“

Наставник инсистира да се почне на време. Ученици седе на столицама које су поређане у круг; то не одговара сасвим метафори „округлог стола“, али најбоље доприноси комуникацији. Странке које су формирале коалицију седе једна поред друге.

Корак 2.1: Ученици изnose своје предлоге

Наставник отвара округли сто и даје реч говорницима странака и ученицима појединачно. Он тражи да говоре о договорима које су постигли и изнесу предлог заједничке одлуке. Ученици стављају своју папирну траку на под.

Корак 2.2: Ученици анализирају своје циљеве и истражују могућности компромиса и интеграције

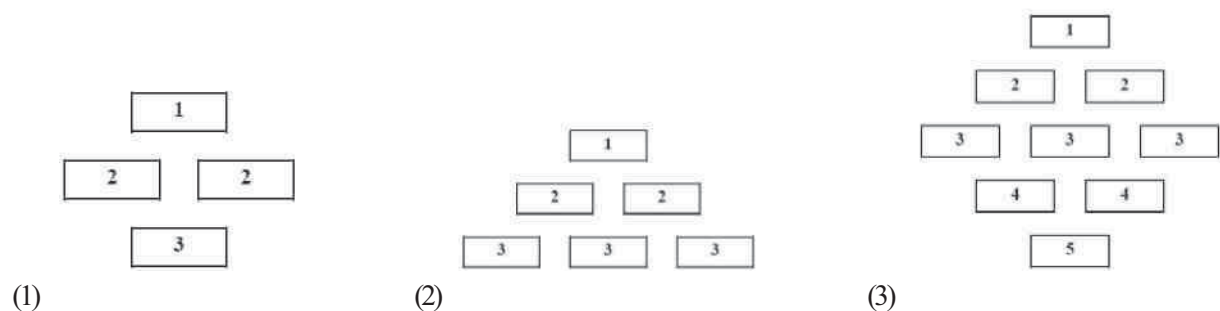
Пошто су сви имали прилику да говоре, наставник подстиче стварање могућих веза и компромиса између предлога које су ученици изнели.

Да ли неки предлози припадају истој категорији? Могу ли се те картице сврстати у исту групу?

Који предлози једни друге искључују? Ученици морају пажљиво погледати предлоге. Да ли се циљеви међусобно искључују? Или им је намера иста, али захтевају велики почетни напор, средства или новац?

Корак 2.3: Наставник предлаже модел преговарања

Наставник предлаже модел за састављање политичког програма са циљевима који се тичу заједничког добра. Папирним тракама формата А4, означеним бројевима као у наставку, наставник уводи 1. модел, поједностављену верзију класичног модела „дијамантске анализе“ (модел бр. 3).

У варијанти са четири циља, један циљ се сматра приоритетом. Два циља су друга по важности, а један циљ, који се сматра мање важним или мање хитним, је трећи по реду (или се сасвим одбацује – у том случају наставник уклања циљ бр. 3).

Овај затворени модел са три или четири циља захтева преговоре јер се не може допустити велики број циљева. Са друге стране, мањи број циљева се лакше остварује него план којим су сви задовољни, али га је много теже остварити (дилема између инклузије и ефикасности). Наставник додаје траке папира како би на тај начин модел бр. 1 претворио у моделе бр. 2 и 3.

Наставник на крају наглашава да сви модели дефинишу само један главни приоритет. Према томе, следећа, врло радикална опција, била би дефинисање само једног циља.

1

Корак 2.4: Ученици преговарају

Ученици се морају договорити око неколико питања. Та питања истовремено отварају различите путеве за постизање компромиса и подршке већине.

- Који модел бирамо – колико циљева желимо да обухватимо?
- Којим циљевима дајемо предност?
- Да ли је могуће да се сви сложимо око само једног циља?
- Које циљеве укључујемо у свој програм? Циљеве који допуњују један другог или оне који се међусобно искључују? (Прва опција је оријентисана ка ефикасности, а друга ка инклузији).
- Да ли програм у целини има смисла?

Овде је потребно пажљиво разматрање и расправљање. Странке имају јаче упориште у својим циљевима, док други можда имају боље идеје. Зато је отворено питање који циљеви ће добити највећу подршку.

Инклузија циљева који се међусобно искључују (на пр. зелено + конзервативно) је типична за коалиције између странака или владавину свих странака. Ефикасан модел циљева (које дефинише једна странка) је подложнији стварању конкуренције и усмерен је ка потенцијалном сукобу. Избор између ових модела је, према томе, избор политичких култура – начина приступања плурализму у демократији. Наставник прати како се ученици носе са тим проблемом и одлучује да ли ће се на то осврнути на часу предвиђеном за анализу.

Ученици реорганизују картице на поду да би створили свој програмски модел (у облику дијаманта или пирамиде). Ако неколико модела укључује исте циљеве, дупликати се користе за упоређивање модела.

Картице се на крају стављају на флипчарт како би се добили плакати. Они ће бити употребљени на следећем часу.

Корак 2.5: Ученици гласају

На крају састанка, ученици гласају дизањем руку. Ако су се сложили око једног скупа циљева, можемо очекивати једногласност.

Ако су се појавили различити модели, ученици о њима гласају.

У том случају наставник предлаже следећи поступак гласања за који се ученици одлучују (гласањем) пре него што почне гласање за моделе: ако било који модел добије већину од преко 50%, сматра се прихваћеним. У противном се гласа поново, овог пута између два модела са највећим бројем гласова. Водећи рачуна о уздржанима, модел са највећим бројем гласова сматра се прихваћеним.

4. час

Учествовати у плуралистичкој демократији

Ученици анализирају стечено искуство

Ова табела даје сажет преглед информација које су наставнику потребне за планирање и држање часа.	
Развијање компетенција упућује директно на ЕДЦ/ХРЕ.	
Циљ учења показује шта ученици знају и разумеју.	
Задатак/задачи за ученике, уз методу, чине основни елемент процеса учења.	
Листа материјала је помоћ у припреми часа.	
Предвиђено време наставнику омогућава оквирно планирање времена.	
Развијање компетенција	Анализа и просуђивање: структурисање резултата рада. Методичке вештине: давање кратких изјава, повратне информације.
Циљ учења	Плурализам подржава правично и ефикасно одлучивање. „Слагање кроз неслагање.” Промовишем своје интересе учествовањем у демократији.
Задачи за ученике	Ученици размишљају и дискутују о свом искуству и дају повратне информације о овој наставној јединици.
Материјали и средства	Флипчарт и фломастери; копија радног материјал за ученике 2.5 (Универзална декларација о људским правима) и 2.6 (Европска конвенција о људским правима).
Метода	„Зид тишине”. Индивидуални рад, излагање и дискусија. Кратке изјаве свих ученика („блиц фаза“).
Предвиђено време	1. фаза: Ученици анализирају стечено искуство („Зид тишине”). 20 мин. 2. фаза: Додатна дискусија. 15 мин. 3. фаза: Ученици дају повратне информације. 5 мин.

Напомене

Анализа је учење на конструктивистички начин. Ученици формирају своје ставове и међусобно их размењују. Улога наставника је да обезбеди оквир одговарајућих метода и распоред рада. Ово је пример подучавања кроз људска права: ученици остварују слободу мишљења и изражавања. Строги оквир сваком ученику даје могућност да учествује. Те могућности неће никада бити прихваћене као потпуно једнаке јер методе које је наставник изабрао различито делују на различите типове учења .

Наставник врло мало говори. Међутим, дефинисањем оквира часа, наставникова улога лидера је све време очигледна. Као и код осталих наставних јединица, ученици се упознају са парадоксом да слобода не само да иде уз строга правила и руковођење, већ их чак и захтева.

Опис часа

Припрема:

Модел политичких програма о којима су ученици гласали на претходном часу постављени су на зидове у учионици.

Четири папира са флипчарта („зидови тишине”) налазе се на зидовима учионице, а при руци су и 2-3 фломастера различитих боја. Листови папира са флипчарта треба да буду лако доступни, а испред њих се налази 5-6 столица распоређених у полукруг. Листови папира са флипчарта могу се положити и на две или три спојене школске клупе.

Наставник је припремио листове папира са флипчарта пре часа написавши на њима кључна питања (види у наставку). Припремљени су и додатни листови папира ако је ученицима потребно још простора за писање.

Организација седења олакшава комуникацију. Седење не би требало да буде фронтално, већ на столицама поређаним у круг, или столовима поређаним у слободном простору учионице – како је прикладније с обзиром на изложене листове папира са флипчарта.

1. фаза: ученици се осврћу на своје искуство („зидови тишине”)

Корак 1.1: Наставник објашњава ученицима како да користе „зидове тишине”¹⁰

Ученици и наставник седе. Наставник упућује ученике на тему лекције на основу распореда (радни материјал за ученике 3.1) – анализа и поглед унатраг, а не примање нових информација или рад на новом задатку. У делу који се односи на анализу, ученици размишљају, размењују идеје и дискутују о њима.

Наставник уводи методу „зида тишине” и објашњава због чега је она одабрана: то је добра метода која доприноси анализи и ученицима пружа максимално време за размишљање и комуницирање.

Наставник упућује ученике на четири постера – четири „зида тишине”:

Плурализам

Како сам доживео/доживела плурализам?

Слагање кроз неслагање?

Због чега смо успели, или доживели неуспех, у покушају да се сложимо око дефиниције заједничког добра?

Различита расподела моћи

Како смо се осећали као јачи односно слабији играчи?

Људска права

Која људска права смо користили на овим часовима? (Примерци радног материјала за ученике 2.5, Универзална декларација о људским правима и 2.6, Европска конвенција о људским правима, се сада деле ученицима).

Упутства:

Током овог задатка влада тишина – због тога се задатак зове „зид тишине”. То је дискусија у писаном облику.

Сваки ученик/ученица може да пише колико жели.

Минимални захтев: две белешке, свака на једном од два различита „зида тишине”.

Ученици могу да напишу свој одговор на кључно питање или коментаришу оно што је

¹⁰ Ова метода је варијанта задатка 7.1, „Зид тишине”, из књиге *Подучавање о демократији*, ЕДЦ/ХРЕ Приручник VI, Издавачка делатност Савета Европе, Стразбур, 2008, стр. 62.

написао неки други ученик. Могу се користити стрелице, линије или симболи.

Ученици могу да обилазе плакате, или да се задрже код једног.

Корак 1.2: Ученици записују своје идеје на „зидове тишине”.

Ученици извршавају задатак анализе у складу са упутствима. Наставник прати размену идеја и мишљења са флипчарта, али не учествује. Наставник инсистира на томе да сви поштују правило тишине.

Ова фаза траје 10-15 минута.

2. фаза: Додатна дискусија

Наставник позива ученике да седну (на столице поређане у круг или отворени квадрат) и најављује следећу фазу часа: дискусију која је наставак претходног задатка и коју води наставник.

Ученици прво треба да се сложе око тема о којима желе да расправљају. Наставник их упознаје са потребом да у времену које им стоји на располагању направе избор. То подразумева да ће се усредсредити на један или два „зида тишине“, а не кратко коментарисати сваки од њих, али о томе одлучују сами ученици.

Оваква дискусија је део конструктивистичког учења. Наставник не може и не треба да предвиђа шта ће ученици рећи. Наставников задатак је да даје структуру њиховим доприносима дискусији.¹¹

3. фаза: Повратне информације (кратке изјаве свих ученика – „блиц фаза“)

Наставник најављује крај дискусије, тако да се може одржати последњи круг повратних информација о наставној јединици. Ова метода се састоји од давања врло кратких изјава. Сваки ученик треба да доврши следећу изјаву:

“Најзанимљивија и најважнија ствар коју сам научио/научила у овој наставној јединици је...”

Ученици наизменично дају кратке изјаве које се састоје од 1-2 реченице. Коментари нису дозвољени. Ученици могу да понове и посебно нагласе изјаве других ученика.

Повратне информације су подршка ученицима у појединим сегментима одрживог учења. Наставник прима информације које ће му послужити за оцену ове наставне јединице. Ученици и наставник могу искористити поједине идеје за планирање будућег рада у оквиру ЕДЦ/ХРЕ (везе са осталим наставним јединицама, њихово проширивање и сл.).

¹¹ Видети поглавље у уводу о конструктивистичком учењу.

Материјал за наставнике ЗА Четири основна политичка становишта

Либерално становиште: индивидуална слобода је на првом месту

Основна начела: лична слобода и одговорност.

Заштита људских и грађанских права.

Слободна трговина и конкуренција као покретачи напретка, модернизације и повећања благостања.

Капитализам најбоље функционише ако се слободно развија.

Јака држава – да, али држава која се ограничава на владавину права.

Великодушне повластице социјалног осигурања чине људе лењим.

Лични напор и успех се увек исплате – немојте превише опорезивати доходак и профит.

Слоган: „Без ризика нема слободе”.

Социјал-демократско становиште: једнакост је на првом месту

Основна начела: једнакост, солидарност, социјална сигурност.

Заштита слабих, сиромашних, мање заштићених.

Ако се не контролише, капитализам продубљује социјалне разлике. Нема алтернативе капитализму, али његове ефекте треба контролисати и исправљати политичким средствима.

Потребан нам је систем социјалне сигурности који ће штитити породицу, инвалиде, старе, незапослене и сиромашне.

Солидарност значи да јаки пружају подршку онима којима је она потребна.

Слоган: „Уједињени опстајемо – подељени пропадамо”.

Конзервативно становиште: сигурност је на првом месту

Основна начела: безбедност и стабилност.

Јака држава је важна да би заштитила земљу од опасности и претњи.

Јака држава почива на модерној и ефикасној привреди.

Продубљивање социјалних разлика треба избегавати.

Породици је потребна посебна заштита.

Грађани треба да траже заштиту само ако сами не могу да се носе са својим проблемима.

Слоган: „Јака држава у здравој привреди”.

Зелено становиште: природна средина је на првом месту

Основна начела: заштита природне средине, одговорност према будућим генерацијама.

Наш садашњи начин живота, оријентисан ка економском расту и коришћењу фосилних горива, је озбиљна претња нашој будућности.

Међународни споразуми су неопходни ради заштите околине на глобалном нивоу.

Одговорни смо пред будућим генерацијама и целом планетом.

Мале промене у нашим свакодневним животима чине велику разлику.

Слоган: „Новац се не може јести”.

Материјал за наставнике ЗБ

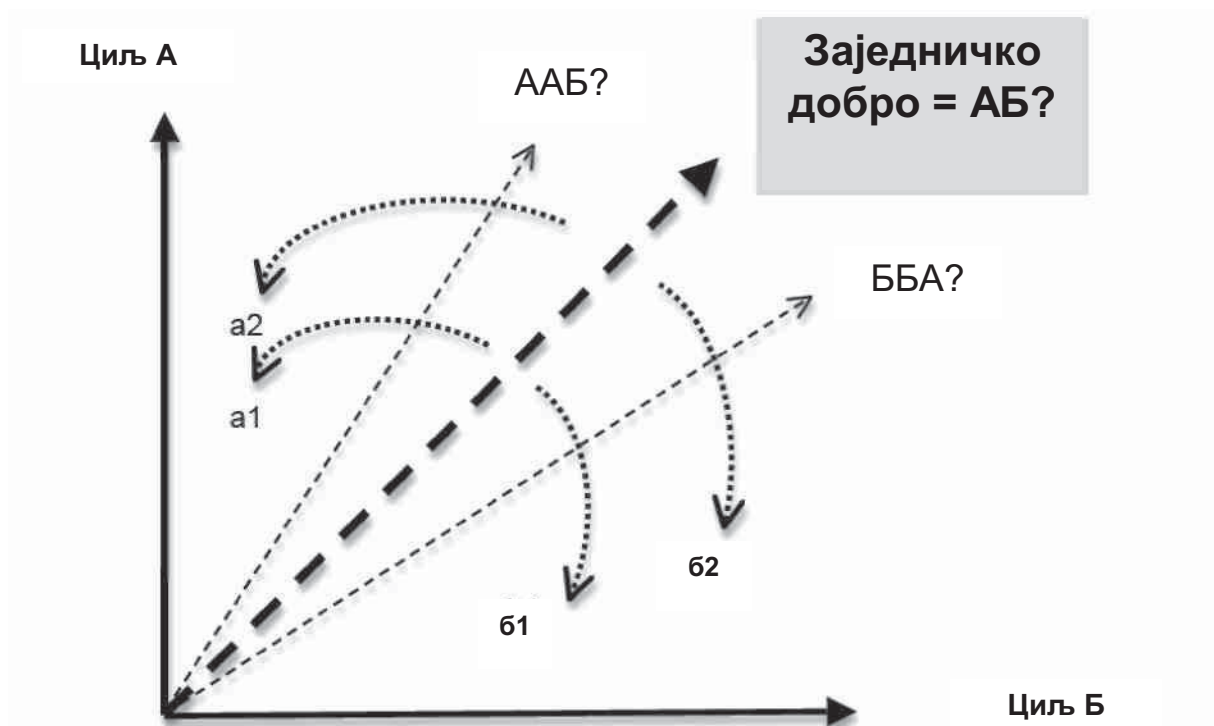
Лекција: шта је заједничко добро?

Ова скица даје основне смернице за анализу. Наставник треба да прилагоди предавање потребама ученика у учењу и контексту наставне јединице.

У демократијама се подразумева да нико не зна са сигурношћу шта је заједничко добро, па зато морамо заједно одлучити шта је то што сматрамо најкориснијим за нашу заједницу. У диктатурама је режим тај који одлучује шта је заједничко добро – то је једна од великих разлика између демократије и диктатуре.¹²

Свако има прилику и заиста учествује у овој дискусији која је непрестано у току: политичке странке, интересне групе, медији, политичари и грађани. У суштини, у томе је и смисао учешћа у демократији – расправљати и коначно одлучити шта је најбоље за земљу (или свет у целини) и како се то може остварити.

Ова наставна јединица је замишљена као веома поједностављени модел поступка доношења одлука. Започели смо предлагањем својих идеја о заједничком добру – ако размишљате о својим приоритетима у улози особе на челу државе, размишљате о заједничком добру. Сада сте укључени у процес формирања странака.

На следећем часу, међусобно ћете преговарати о томе можете ли формирати већину која ће дефинисати заједничко добро – у овом тренутку.

Овај дијаграм показује шта се догађа у таквом процесу доношења одлука. Претпоставимо да се дискутује о два основна циља, циљу А и циљу Б (они се могу повезати са конкретним циљевима које су странке представиле). Три испрекидане стрелице приказују коначна опредељења за која се странке залажу – неке желе да дају предност циљу А (варијанта ААБ), друге циљу Б (варијанта ББА). То су различите идеје компромиса. Свака странка заступа одређени програм који подржава интересе одређених група у друштву и нуди да разматра и интересе друге стране.

Странке, према томе, покушавају да утичу да се донесу одлуке које су ближе њиховом смеру –

¹² Видети радни материјал за ученике 3.6 ради исцрпније обраде овог питања.

a1 и a2 у прилог циљу ААБ, док странке б1 и б2 делују у супротном смеру (ББА).

Која опција је најбоља када је реч о заједничком добру: ААБ или ББА? Можда је то равнотежа, ближе средини: АБ? Одлука се мора донети. Странке преговарају и покушавају да пронађу компромис око кога ће се сложити и подржати га. У демократијама, компромис је цена коју плаћамо зарад моћи. Моћ одлучивања припада већини. Мањина, или појединци, могу утицати на одлуку ваљаним аргументима.

Тако донете одлуке су стални предмет критичког преиспитивања. Одлука можда на крају неће бити у служби заједничког добра. Услови се могу променити. Већина се може променити. Уз помоћ добрих аргумената већина се може убедити да треба да промени мишљење. Демократска заједница је заједница у процесу учења.

Додатак (овај део се може понудити као посебна целина)

На који начин је све ово повезано са кључним појмовима ове наставне јединице - појмом **разноликости** и појмом **плурализма**?

Остварујући своју слободу размишљања и изражавања, грађани - појединци стварају веома **широк** спектар индивидуалних ставова о томе шта је најбоље за њихову земљу. Грађани који су заинтересовани за остваривање својих циљева у пракси оснивају и прикључују се организацијама као што су странке, интересне групе, и сл. То је организовани **плурализам** (види a1, a2, б1, б2 на дијаграму).

Плурализам ствара конкуренцију у стицању моћи и политичког утицаја. Доношење одлука захтева да се неким циљевима и интересима да предност, док се други одбацују. Понекад је потребан компромис да би се остварила потребна већина.

Грађани који не учествују у овој игри јасног артикулисања својих интереса и ставова биће изостављени. Учешће у демократији је у интересу свих нас.

Материјал за наставнике 3В

Предлози за проширење теме и додатни рад

1. Како странке одражавају друштвене поделе?

Радни материјал за ученике 3.5 и дискусија

- Какве поделе постоје у нашем друштву?
- Како странке у нашој земљи одражавају те поделе?
- Какве одлуке и компромиси су донети?

2. Плурализам

- Које интересне групе и НВО постоје у политици?
- Који интереси су добро организовани? Који нису?

3. Постизање компромиса

У демократијама, плурализам ствара потребу за компромисом. О томе постоје различити ставови:

1. Са тачке гледишта појединачних играча: компромис је цена коју треба платити за моћ. Добре идеје се на крају сведу на не баш најбоље решење.
2. Са опште тачке гледишта: плурализам развија конкуренцију: играчи проверавају једни друге и труде се да ниједан од њих не постане превише моћан. Плурализам у друштву има исти ефекат као и равнотежа власти у уставу.
3. Гледано из перспективе постизања резултата: плурализам рађа потребу за стварањем компромиса. Екстремне одлуке су ретке. То је подршка друштвеној кохезији.

- Који од ових ставова се потврђују у стварном животу, нпр. у конкретним случајевима?

4. Упоредивање демократије и диктатуре

Радни материјал за ученике 3.4

- Како демократије и диктатуре решавају проблем различитих интереса и ставова?
- Какве одлуке су донете? (Критеријуми за поређење: укључивање интереса, ефикасност, изражавање критике, улога медија.)

5. Две димензије политике

Макс Вебер:¹³

1. “Политику можемо упоредити са снажним, лаганим бушењем тврних дасака са страшћу и мереом истовремено.”
 2. “Ко год је активан у политици тежи за стицањем моћи.”
- Како смо доживели две димензије политике у овој јединици?
 - Како политички актери у нашој држави успевају да помире те две димензије?

¹³ Макс Вебер (Max Weber) (2013). *Politics as a Vocation*. стр. 2, 34. Доступно на: www.sscnet.ucla.edu/polisci/ethos/Weber-vocation.pdf. Цитате је приредио аутор.

